

COL·LECCIÓ DOCÈNCIA I METODOLOGIA

Un centre que cuida

Guia pràctica de cura i inclusió en els centres educatius

*Secció d'Educació Infantil, Primària, Secundària i Formació Professional de
l'Institut de Desenvolupament Professional (IDP)*

Autoria

Israel García | Santiago García | Mercè Gil | Mª Esther Gutiérrez |
Joan-Pere Guzmán | Flor López | Clara I. de Madrid |
Joaquín José Martínez | Marta Montesinos |
Carmen Sanjuán | Mª Isabel Sebastián | Ana Belén Vega

Institut de Desenvolupament
Professional
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Institut de Desenvolupament Professional – IDP. Universitat de Barcelona
Pg. Vall d'Hebron, 171 (Campus de Mundet)
08035 Barcelona

COL·LECCIÓ / *COLECCIÓN*
Docència i Metodologia

EDICIÓ / *EDICIÓN*

Institut de Desenvolupament
Professional
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Gener, 2025
Edició i maquetació del text: Anna Villarroja i Zaida Mateo

AMB EL SUPORT DE / *CON EL APOYO DE:*

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Obra distribuïda sota una llicència CC-BY-NC-SA 4.0. Consulta de la llicència completa a: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

© García, I., García, S., Gil, M., Gutiérrez, M. E., Guzmán, J.-P., López, F., De Madrid, C. I., Martínez, J. J., Montesinos, M., Sanjuán, C., Sebastián, M. I. i Vega, A. B. (2025). *Un centre que cuida. Guia pràctica de cura i inclusió en els centres educatius*. Institut de Desenvolupament Professional (IDP), Universitat de Barcelona. [Disponible a: <https://hdl.handle.net/2445/218594>]

Índex

Introducció.....	1
Provocació a la cura: un món per a la vida.....	1
Presentació de la xarxa i marc teòric de l'educació transformadora per a una ciutadania global	6
Marc teòric: inclusió i cura	7
Caixa d'eines.....	14
El glossari.....	14
El decàleg.....	14
Brúixola per a la inclusió	16
Experiències inspiradores	18
Resiliència i currículum emocional. Projecte al País Basc.....	18
Recorregut per la pràctica de la cura a les aules a diferents territoris	20
Per saber-ne més	24
Fonts de referència	27
Annexos	32
El glossari	32
El decàleg	47
Brúixola per a la inclusió	52

Introducció

Aquest treball d'orientacions pràctiques, elaborat per docents que desenvolupem la nostra tasca fonamentalment en espais d'educació formal, està adreçat a qualsevol persona educadora sense importar l'àmbit en què es trobi, sigui el de l'educació formal en totes les seves etapes o sigui el no formal (monitors, educadors comunitaris...).

Aquí trobaràs una «provocació a la cura», el marc teòric de la proposta amb alguns conceptes clau sobre inclusió i cura, una caixa d'eines interessant i innovadora amb diferents recursos, que inclou: un glossari —per no descuidar-nos amb les paraules—, un decàleg més vivencial que teòric i una brúixola per a la inclusió i la cura, que permeti valorar el punt de partida des del qual celebrar cada pas cap a l'assoliment d'una societat més justa i inclusiva, des de les cures, en les nostres comunitats educatives. Conscients de tot allò bo que ja s'està fent, compartim també algunes experiències inspiradores, un apartat imprescindible, a més d'un altre per saber-ne més i una minuciosa bibliografia.

Esperem que sigui d'utilitat i fomenti la reflexió sobre la importància de les cures, la necessitat de comptar amb tots i amb cadascun, de forjar vincles i teixir xarxes. On? En grups de docents en formació permanent, a l'aula, amb les famílies i amb la resta de la comunitat educativa.

No volem oblidar mostrar el nostre agraïment a l'Institut de Desenvolupament Professional de la Universitat de Barcelona, marc que ha possibilitat aquest espai de trobada, reflexió i diàleg i que impulsa la difusió de pràctiques educatives i formació en relació amb l'educació transformadora per a la ciutadania global.

Provocació a la cura: un món per a la vida

Cuidar és veure

La famosa regla d'or s'hauria d'aplicar a les relacions entre l'adulthood i la infància. El que no vols per a les teves criatures no ho desitgis per a ningú. El que prohibeix el dret laboral no ho permetis en una aula, tenint en compte que els drets de la infància es basen en els drets humans sense restriccions i els porten a la seva expressió més conseqüent.

Qui s'atreveria avui a defensar el maltractament físic a les escoles com a mitjà de disciplina, fins i tot a les escoles esportives d'alt rendiment? Tampoc el maltractament entre iguals com una forma de joc. Qui acceptaria la humiliació pública per inhibir conductes perniciosos, per partidari que sigui del conductisme? No es pot donar cabuda a les bromes humiliants entre menors a l'aula, perquè la burla sostinguda pot qualificar-se com a assetjament escolar i deixa emprentes traumàtiques. El simple temor a una possible broma produeix un trauma en l'alumnat que es reconeix divers, però amaga la seva identitat racialitzada, cultural, de gènere o sexual, tant com les etiquetes d'un —potencial o real— diagnòstic per discapacitat. A qui se li acudiria sotmetre la nostra infància a les mateixes exigències de productivitat que a una plantilla de persones adultes, amb un cervell i un cos plenament desenvolupats? No es vol veure que els mètodes d'instrucció basats en la repetició i la còpia, tot i que

proporcionen el plaer contradictori de la rutina, produeixen avorriment i alimenten el conflicte. Prohibir el mòbil a les aules no és una mesura suficient per captar i sostenir l'atenció de l'alumnat. Disciplinar no és educar.

En els espais socials i alguns claustres o juntes d'avaluació es continuen repetint estereotips sobre la necessitat que la infància aprengui a controlar la micció o els esfínters; que suporti jornades de 8:00 a 15:00 a l'ESO, sense pauses per al menjador escolar (o sense menjador escolar en moltes comunitats autònomes), o que pateixi recriminacions per moure's fora de l'aula entre sessions d'una hora.

Es consideren justificades seqüències intensives d'exàmens al final de cada avaluació i de cada curs, en nom de la fatídica preparació per a la prova d'accés a la universitat. Es miri com es miri, les proves selectives són un fet extraordinari en la vida adulta. Cal dubtar de la seva legitimitat en l'àmbit professional de l'educació, com va fer Giner de los Ríos, ja que el professorat hauria de formar-se a través de pràctiques acompanyades de retroalimentació eficaç i empàtica per a la millora, les mateixes que hem d'aplicar a les aules, d'acord amb la ciència de l'avaluació formativa.

Tot i que res del que s'ha dit es pot ocultar, hi ha gegants sense capa. L'arquitectura escolar és un fet material que evidencia el que els nostres hàbits mentals oculten: centenars de persones per a una sola àrea de banys a la planta baixa; separació física entre alumnat i professorat, fins al punt d'impedir el joc i la taula comuna; patis de ciment sense arbrat; càmeres i servei de guàrdies «no lectives», que consisteixen en vigilància i confonen el panòptic (Foucault, 1975) amb la cura persona a persona, cara a cara.

Vigilar és cuidar? Cuidar és veure. Les guàrdies podrien servir per millorar la convivència, d'acord amb pràctiques d'educació social convalidades; exercir la codocència i, sobretot, enfortir l'atenció a la diversitat a l'aula inclusiva.

L'arc d'una generació: les conquestes del dret

L'arc narratiu d'una vida en la generació *boomer* o X és suficient per admirar els canvis enormes en les pràctiques educatives, sobretot pel que fa a la primera infància. No han esdevingut per efecte d'una moda, com la que van posar en boga algunes —poques— escoles lliures als anys seixanta i setanta del segle passat (Pérez Rueda, 2023). Els canvis profunds i generalitzats han estat conseqüència d'un debat públic (en democràcia), interclassista (en els moviments socials), intercultural (entre diferents mentalitats) i multiversal (en diversos continents) sobre els drets de la infància, que s'han consolidat en forma d'acords internacionals en la Convenció sobre els Drets dels Infants de l'ONU (1989), ratificada per cent noranta-sis països.

De manera similar, el model d'educació inclusiva s'ha desenvolupat durant les últimes sis dècades, des de la Convenció relativa a la Lluita contra les Discriminacions en l'Esfera de l'Ensenyament (UNESCO, 1962, cent deu estats, acceptada per Espanya) i la més recent Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat (2008, signada per 190 països), que es refereix expressament a l'obligatorietat d'un «sistema d'educació

inclusiu» (article 24) fins a d'altres convencions contra la discriminació de les dones, les ètnies, les persones immigrants (que Espanya no ha ratificat) o les resolucions d'organismes de l'ONU en defensa de les persones LGTBIQ+ (a falta d'una convenció internacional del mateix rang). Totes elles s'han renovat en el marc de l'Agenda 2030 i l'objectiu de desenvolupament sostenible (ODS) 4: «Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom».

Encara més recent és la sessió 709 del Comitè dels Drets de les Persones amb Discapacitat (CRPD) (ONU, 2024), dedicada als passos que hauria de seguir el Govern espanyol, estatal i autonòmic, amb el propòsit de dissenyar una educació realment inclusiva. Es va criticar la persistència del model clínic sobre el diagnòstic d'alumnat amb necessitats especials (avaluació, informe) com a condició indispensable per a l'assignació de recursos humans i el reconeixement del ple dret a l'educació. En concret, el Comitè ha emès una resolució (22/04/24), com ja va fer l'informe del 2017, en què es recorda que separar l'alumnat amb discapacitat per portar-lo a un centre específic, a una aula concreta o a una aula de suport a la integració, i per tant fora de l'aula comuna, produeix exclusions en cadena: sense tasques motivadores, sense excursions, sense festes d'aniversari, sense expectatives d'èxit, sense titulació acadèmica (Gutiérrez del Álamo, P. (2024). Contra aquestes injustícies han alçat la veu tant una àmplia xarxa de famílies com bona part de l'orientació educativa (Radikales Desadaptadas, 2024; Calderón, Jurado, 2024).

La finestra del cinema ajuda a calibrar la distància abismal entre el dret vigent a aprendre en una aula inclusiva i l'ús sistemàtic del maltractament físic, els càstigs traumàtics i el règim disciplinari i penal a les escoles del segle XX. En són exemples *Els 400 cops* (1961) de François Truffaut o *If...* (1968) de Lindsay Anderson.

No obstant això, la realitat supera la ficció. Les investigacions sobre el segrest i el maltractament institucional de la infància indígena a Austràlia i al Canadà (les «escoles residencials»: internats sota custòdia religiosa) o als Estats Units (Infobae, 2022) n'han denunciat el caràcter sistèmic. La bandera de l'educació ha servit de pretext per al genocidi de comunitats a qui es considerava bàrbars.

En suma, ningú sosté avui una educació basada en la crueltat com un ritus de pas a la maduresa, ni tampoc un procés de cribratge i estratificació social. Quin bon ambient podria resultar de l'amenaça: «Amb aquestes notes estàs condemnat a la pobresa»?

Un món per a la vida

En canvi, l'educació en la cura als éssers vius i l'admiració de la seva biodiversitat ens plantegen el repte exactament contrari. Perquè els ecosistemes puguin sostenir la vida posada en risc pel canvi climàtic i la contaminació química, hem d'educar les pròximes generacions en les pràctiques de l'empatia, la contemplació, l'escolta activa i l'acompanyament, tant dels éssers humans com de tot ésser viu, participants d'aquesta simbiosi entre el subjecte i l'objecte que Husserl va anomenar *el món de la vida*. Necessitem reconstruir amb racionalitat i estimació un món per a la vida, en comptes d'una societat

bestial. L'autèntic realisme identifica les solucions a la urgència climàtica i reconeix a l'educació la seva provada agència en favor de les transformacions socials (Bregman, 2021).

La cura de la nostra *ekumene* (casa comuna) no és només l'única alternativa contra l'escalfament global: també cal sotmetre a control una economia embogida que ha provocat la contaminació química de la terra i les aigües, la mineria a cel obert i, en general, l'extractivisme que esgota els recursos i està conduint el planeta sencer a la carestia, es consideri col·lapse o una successió de crisis com les que suportem des del 1973 (Díez Gutiérrez, 2024).

Una ciència pràctica

Veure amb els ulls oberts consisteix a reconèixer —amb ajuda de la ciència pedagògica— que la major part de l'abandonament escolar primerenc i del fracàs induït ha estat conseqüència d'una manca de reconeixement de la diversitat de persones reals: funcional, ètnica i cultural, de gènere i sexual, en el marc d'una educació bancària (Freire, 1968).

Després de la pandèmia de COVID i els efectes del confinament, hem reflexionat sobre com s'organitza l'escola: l'acció tutorial, els horaris, els agrupaments, la ràtio, l'excés de burocràcia i les descàrregues horàries per a tasques purament burocràtiques. Reconeixem els trastorns de salut mental associats a un alt grau d'absentisme a causa de l'ansietat i l'estrès que genera la instrucció directa en grups nombrosos. Necessitem proporcionar guions i guies d'acció, procurar la retroalimentació cara a cara, practicar la relació d'ajuda personalitzada i formar l'alumnat per a l'ajuda mútua en parelles i grups cooperatius.

Fer pedagogia consisteix a practicar l'educació amb cura, amb els ulls oberts de la investigació per veure'n els efectes sobre el desenvolupament en cada edat de la consciència moral i la socialització, i no pas amb els ulls tancats per obsessions com ara avançar el creixement, augmentar la productivitat o adaptar-se a les demandes del mercat. Els fins pedagògics es deformen en el llenguatge jurídic d'ordres i decrets, però es resumeixen en el fet que hem d'educar l'alumnat com a subjectes lliures que puguin autodeterminar-se i planejar un projecte de vida, capaços de cooperar per afrontar els desafiaments del nostre temps, des de la violència patriarcal fins a l'escalfament global, passant per constituir comunitats d'aprenentatge, persones que practiquen el bon tracte i entenen el bé comú per al bon viure (*sumak kawsay* en quítxua).

Una educació amb cos, sentiments i pensament crític

La crítica a una civilització sense entranyes i la crida a tornar a la natura, com una al·legoria de la cura a la vida per ser vida i als éssers vius per existir, estan en l'origen de totes les cultures urbanes, paradoxalment, des del Tao i l'Èxode. Schiller va respondre a aquesta pèrdua de la ingenuïtat amb una de les primeres i més influents obres de pedagogia: *Cartas sobre la educación estética del hombre* (Schiller, 1795). L'educació artística i musical és inseparable de qualsevol pedagogia alliberadora, però també l'experiència directa dels entorns naturals per a una infància reclosa en presons de formigó. Ambdues són

dimensions fonamentals de la nostra història: la Institució Lliure d'Ensenyança, l'escola moderna, l'escola republicana, els moviments de renovació pedagògica i les ecoescoles.

Cal memòria per reconèixer que el desig de llibertat i experiència estètica de la nostra infància hauria de ser atès en la nostra era, alhora que educat amb mitjans pedagògics: a través d'activitats físiques com l'esport i sortides a entorns naturals, i activitats lúdiques com els videojocs amb valor artístic. Per a tal fi, necessitem una xarxa ciutadana realment educadora i cuidadora, com també un pla perquè l'educació digital contribueixi a formar els sentiments (no només les emocions), al costat del reconeixement i l'estima de la diversitat humana i la biodiversitat. Com a exemple, la proposta del projecte Naturautas en el marc de Teachers For Future Spain.

Com més es cuidi la diversitat en un centre educatiu, més grans seran les capacitats dels qui se senten diferents per criticar les estratègies de la mentalitat autoritària, dins i fora de la comunitat educativa. Necessitem nodrir el cervell racional amb actituds valentes contra totes les espècies d'injustícia, gràcies a canals sempre oberts de participació democràtica. Ha estat el cas de les assemblees permanents pel clima (cf. Red ECG, 2024).

Concloent: cuidar d'altri com d'un mateix

Practiquem l'autocura professional per cuidar del nostre alumnat en comptes de seguir sostenint la creu en què ens crucifiquem mútuament. La regla d'or té un altre vessant: tracta't bé a tu mateixa perquè puguis beneficiar la infància.

Els estressors i altres factors que amenacen la nostra salut mental són els mateixos que posen en risc la inclusió de l'alumnat sota la nostra cura, perquè formem part del mateix ecosistema. El *burn-out*, la depressió i l'ansietat tenen cura; sobretot, es poden prevenir si compartim l'autoritat amb una comunitat d'aprenentatge, on intervinguin les famílies, agències educatives de la societat civil, professorat en formació i el mateix alumnat en assemblees i consells d'aula.

Cuidar-nos entre totes les persones i créixer juntes, sumar i construir ambients i contextos sans i possibilitadors d'èxit. Tot això facilitarà brindar un millor suport a l'alumnat, però també generarà escoles amables i inclusives, on créixer i desenvolupar-se sigui natural (Red ECG, 2023).

Presentació de la xarxa i marc teòric de l'educació transformadora per a una ciutadania global

Aquesta guia d'orientacions pràctiques per enfocar la pràctica educativa des de la inclusió i la cura és resultat d'un procés d'autoformació, recerca, reflexió i diàleg sobre la base de la nostra experiència docent. La Red de Educadoras y Educadores para una Ciudadanía Global (Red ECG), de la qual forma part el grup de treball, autor col·lectiu d'aquest material, emmarca la seva proposta educativa en l'educació transformadora per a una ciutadania global (ETCG).

L'ETCG, que no es pot entendre sense inclusió i cura, és l'eix central de la nostra mirada d'escola i proposta educativa, que recordem que es correspon amb «un procés socioeducatiu continuat que promou una ciutadania crítica, responsable i compromesa amb la construcció d'un món més just, equitatiu i respectuós amb les persones i el medi ambient, tant a nivell local com global» (Moviment..., 2018, p. 11). Per això, se centra en una anàlisi crítica de la realitat, destacant la seva interdependència. Igualment, pretén conscienciar sobre un món d'identitats plurals que exigeixen el respecte a la diversitat i la indignació enfront de la injustícia i l'exclusió que ens compromet a la seva transformació (De Paz, 2007, p. 52 i seg.). En definitiva, com a ciutadans globals hem de cuidar tot el que succeeixi, tenint en compte allò local i global, i la seva interdependència en un planeta amb límits, amb un respecte profund per la diversitat des de la interculturalitat i sense deixar ningú enrere.

En les publicacions que al llarg de més de dues dècades de treball conjunt hem elaborat com a Red ECG, es pot observar el marc teòric de l'ETCG. Es fonamenta i desenvolupa en el document *Escoles i educació per a la ciutadania global; una mirada transformadora* (De Paz, 2007). La seva implementació al centre educatiu s'esbossa a *Centres educatius transformadors. Ciutadania global i transformació social* (Barahona et al., 2012) que va inspirar els *Trets i propostes per avançar* (Moviment ETCG, 2018); en concret, el tret 3, interculturalitat i inclusió, de cultura de centre, i el 14, atent a les relacions de poder i cura, de planificació i organització del centre.

Un altre aspecte essencial de l'ETCG són les metodologies, que també són un instrument essencial per promoure la inclusió i les cures, tal com apareix a *La educación para la ciudadanía global como propuesta metodológica transformadora* (De Paz et al., 2019).

En l'actualitat, la humanitat s'enfronta a nous desafiaments i ho ha de fer situant la vida al centre de la transformació social, amb la necessitat d'enfortir els vincles que vertebraven les comunitats —també les educatives— orientant-les cap al bé comú, i buscant sempre un horitzó de justícia. Per a això hem desenvolupat diferents propostes educatives, entre les quals ens agradaria destacar, per ser les més recents i per la centralitat que la cura i la inclusió hi tenen, el *global express Migrantes esenciales* (Zapata, i altres, 2021) o els recursos de *La vida al centre del centre* (RED ECG, 2020) i *Cuidem-nos* (RED ECG, 2023).

Conscients del paper de les docents com a agents de canvi, la Red ECG ha col·laborat en el disseny del perfil docent en educació per al desenvolupament sostenible i la ciutadania

global (Movimiento 4.7, 2024) promogut pel Movimiento 4.7. Pensant en quins són els trets, característiques, competències i valors desitjables perquè el professorat pugui impulsar la meta 4.7 dels ODS, proposem quatre àmbits: *ser*, *ser amb altres*, *saber* i *saber fer*, en cadascun dels quals queda palpable la relació amb la inclusió i les cures:

- Ser: escolta, compassió, responsabilitat, compromís, indignació, lideratge, resiliència...
- Ser amb altres: bé comú, interdependència, cura, construir comunitat, cooperació, justícia global...
- Saber: transformació ecosocial, interculturalitat, interseccionalitat, decolonialitat, coeducació, diversitat...
- Saber fer: acompanyar processos de transformació, usar metodologies críticoreflexives, impulsar l'activisme, avaluar sense jutjar...

Marc teòric: inclusió i cura

Pensar que la simple presència de tot l'alumnat converteix l'escola en inclusiva és una fal·làcia.
(Ignacio Calderón, 2019)

A l'escola inclusiva només hi ha alumnes, a seques, sense adjectius; no hi ha alumnes corrents i alumnes especials, sinó simplement alumnes, cadascun/a amb les seves pròpies característiques i necessitats.
(Pere Pujolàs y J.R. Lago, 2006)

Sobre la inclusió

La *inclusió* es pot definir com un procés que persegueix l'accessibilitat de totes les persones al conjunt d'experiències viscudes (educatives, laborals, relacionals...), i propicia el seu ple desenvolupament personal i social. Se centra en l'eliminació de barreres, a assolir el rendiment màxim i la participació de tots per igual, atenent les necessitats específiques de cadascú, compensant les desigualtats, facilitant l'accés a un assoliment de qualitat i buscant el desenvolupament integral de totes les persones. La inclusió necessita prestar una atenció especial a minories i grups desfavorits o en risc d'exclusió, partint de la redistribució econòmica i el reconeixement cultural. L'objectiu és adoptar una visió de la diversitat com a font d'enriquiment i no com un problema.

Qualsevol espai social inclusiu s'ha d'entendre com aquell capaç d'integrar tots els seus membres amb igualtat de drets, en el qual cada persona se senti «actor social» desenvolupant la pròpia identitat, intervenint de forma activa en la seva comunitat, participant com a membre en els seus diferents escenaris i, finalment, podent sentir-se compromès amb aquesta comunitat i amb les normes comunes per a tots els seus membres.

Què és l'educació inclusiva?

L'educació inclusiva, primordialment, és un dret bàsic fonamental, no una concessió, no només referida a l'alumnat amb diversitat funcional, sinó extensible a la totalitat de l'alumnat.

Per això, s'han d'establir els mecanismes i recursos per a l'atenció a qualsevol necessitat que se'ns pugui plantejar garantint una educació de qualitat i gratuïta. S'han de concretar en actuacions i mesures que assegurin l'accessibilitat del conjunt de l'alumnat a tot el procés d'ensenyament-aprenentatge i que en facilitin la participació.

Com? Atenent diferents capacitats, diversitats funcionals, ritmes d'aprenentatge, motivacions i interessos i realitats socials i personals, culturals, lingüístiques, entre d'altres aspectes. Per tant, implica personalitzar l'atenció de tot l'alumnat perquè desenvolupi al màxim les seves potencialitats i capacitats.

La inclusió educativa només es pot entendre valorant la diversitat (de tota mena) que tenim a les nostres aules i societat. La diversitat és un valor que dona a conèixer la individualitat de cada estudiant i destaca les particularitats com a quelcom enriquidor que beneficia tot el grup.

La inclusió és una responsabilitat compartida per tots els membres de la comunitat educativa, la qual haurà d'oferir respostes a tot l'alumnat, a través del foment de la convivència, la participació en l'aprenentatge i l'impuls de la cura mútua.

Per tot això, és essencial apostar per una pedagogia de les cures que posi la vida al centre de l'escola, on els processos d'ensenyament-aprenentatge es focalitzin en les persones, el benestar social, la cooperació, la reciprocitat i l'ajuda mútua per sobre d'un currículum acadèmicista inamovible, una organització de centre homogeneïtzadora, l'individualisme o la competitivitat.

L'educació inclusiva és una forma d'entendre l'educació, la vida i la societat, que en difon la filosofia i els valors. Amb tot això s'aspira a assolir una escola transformadora per als seus membres i un canvi social que integri plenament la inclusió en la nostra comunitat de totes les persones en favor de la justícia social.

Què entenem per *centres educatius inclusius*?

Cada vegada ens trobem amb alumnat més divers en els centres educatius, quant a característiques personals, socials i culturals; necessitats; interessos; motivacions; ritmes, i estils d'aprenentatge, per la qual cosa els centres educatius tenen l'obligació de donar resposta educativa a tot l'alumnat, incloent i mai ignorant o segregant ningú.

Entenem per *centres educatius inclusius* aquells en els quals tota la comunitat educativa té sentit de pertinença, on tots els seus membres són acceptats i respectats i als quals es dona suport, on obtenen resposta a les seves necessitats i assoleixen el ple desenvolupament personal en un espai de plena participació, igualtat, seguretat i cures, donant respostes ajustades a la diversitat de l'alumnat.

Quins principis han d'orientar-nos per aconseguir centres educatius inclusius?

Com ja hem plantejat, aquests principis han d'orientar el conjunt de mesures que adoptem per a la inclusió de tot l'alumnat del centre educatiu:

1. Detecció de necessitats per a una intervenció precoç i seguiment de l'alumnat, que asseguri una resposta educativa a temps.
2. Normalització, participació, pertinença i igualtat entre tot l'alumnat.
3. Equitat i compensació, que garanteixi drets i oportunitats per al desenvolupament de capacitats i l'èxit personal.
4. Personalització de l'ensenyament, atenent les característiques individuals, familiars i socials de l'alumnat.
5. Diversitat ètnica i cultural com a recurs per a l'educació intercultural, entesa com a equació social on ambdues parts de l'equació tenen el mateix valor.
6. Educació per a la convivència, solidaritat, tolerància, igualtat, respecte, justícia i valoració de les diferències.
7. Formació de persones amb sentit democràtic i desenvolupament en elles d'un esperit crític i de cooperació.
8. Respecte per la diversitat sexual i afectiva, la identitat de gènere i els diferents models de família.
9. Accessibilitat i disseny universal dels aprenentatges. Espais, mètodes i materials flexibles perquè siguin utilitzats per tot l'alumnat.
10. Ajustaments raonables. Modificacions necessàries que facilitin a tot l'alumnat la personalització del procés d'ensenyament-aprenentatge on la clau està en l'accessibilitat i la flexibilitat.
11. Estratègies que desenvolupin l'autonomia personal, l'autoestima i la generació d'expectatives positives en l'alumnat.
12. Compromís de tots els agents de la comunitat educativa, potenciant la participació de les famílies per aconseguir una atenció adequada i eficient.
13. Flexibilitat organitzativa dels centres educatius, de manera que es puguin modificar horaris o espais, entre altres mesures.
14. Projecte educatiu de centre que es preocupi per atendre la diversitat de tot l'alumnat.

15. Coordinació entre administracions en les seves línies d'actuació, proporcionant la provisió, desenvolupament i disposició dels recursos i mitjans per dur a terme bones pràctiques educatives.

Quines mesures i suports s'han d'incorporar en els processos educatius per a la inclusió de l'alumnat?

Els centres educatius inclusius han d'aportar a tot l'alumnat les oportunitats educatives i les ajudes necessàries que necessitin (curriculars, personals, materials, d'accessibilitat) per al seu progrés acadèmic i personal, com també per al desenvolupament de la seva autonomia. Es tracta de crear contextos que cuidin les persones, on les diferències siguin ateses i es garanteixin els suports i els ajuts específics que requereixin, especialment, considerant aquell alumnat més vulnerable.

En l'actualitat conviuen de forma conflictiva dos models d'organització escolar, que procedeixen de dues fonts de legalitat reconeguda:

a) El model d'atenció a les necessitats educatives especials. Intenta assegurar la integració social de l'alumnat oficialment diagnosticat.

En aquest model hi ha obligació legal d'organitzar dispositius per a l'atenció de l'alumnat, començant per diagnosticar les seves dificultats d'aprenentatge i distingir per mitjà d'un informe qui té dret a una adaptació curricular i ha d'acceptar mesures d'atenció que garanteixin la seva integració, siguin infants amb necessitats educatives especials (NEE), sigui alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu (NESE).

Les mesures universals per a l'aprenentatge estan dirigides a garantir que tot l'alumnat, en el seu conjunt i en la seva diversitat, accedeixi a aprenentatges reeixits, equitatius i eficaços, per a una educació de qualitat, eliminant les possibles barreres per a la presència, l'aprenentatge i la participació. Per a això, és necessari articular mesures definides en el projecte educatiu de centre, orientades a la promoció de l'aprenentatge, del desenvolupament educatiu, la convivència i la participació de tot l'alumnat.

Les mesures o suports addicionals són aquelles mesures organitzatives, metodològiques i/o curriculars en els elements que configuren les diferents àrees i ensenyaments, que atenen necessitats educatives concretes o específiques de suport educatiu dirigides a un estudiant en particular.

Finalment, les mesures o suports intensius s'aplicaran quan un estudiant amb NEE no pugui compartir una mateixa situació d'aprenentatge després de l'ajustament competencial i requereixi un centre d'educació especial o SIEI (suport intensiu a l'educació inclusiva) que doni resposta a les seves necessitats.

b) Els models de plena educació inclusiva . Detecten obstacles a l'aprenentatge en l'organització escolar i reconeixen la diversitat real en tot el grup classe.

L'esforç per assolir la inclusió social de l'alumnat amb discapacitat topa amb els mateixos obstacles que la mateixa infància percep des que entra a l'aula. Per començar, no són poques les famílies que eludeixen el procés de diagnòstic dels seus fills, no per negligència, en la majoria dels casos, sinó perquè consideren indesitjable o insuficient el suport especialitzat a les seves necessitats, fet que genera un sentiment d'exclusió en algunes d'elles. També és relativament freqüent que l'alumnat de cicle superior de primària o primers anys de secundària rebutgi el suport quan consisteix a traure l'alumnat beneficiari de l'aula ordinària per rebre els suports a què té dret en una aula separada (aula de suport, aula d'acollida, etc.)

Aquesta reacció de rebuig és encara més gran quan es tracta d'etiquetar alumnat amb NESE de tipus B o C; és a dir, amb dificultats d'aprenentatge per causes socials reconegudes, sigui per pertànyer a una ètnia, sigui per la seva incorporació tardana a l'escola. Si es tracta d'alumnat immigrant, s'admet com a necessària l'aula d'acollida temporal on millorar ràpidament el seu coneixement del català, però la prolongació d'aquest recurs, si no consisteix en un acompanyament per seguir les classes a l'aula ordinària, pot esdevenir motiu d'abandonament primerenc abans d'acabar l'ESO.

Objectivament, l'alumnat més afectat pels obstacles a l'aprenentatge és el que comença l'experiència escolar faltant a classe per múltiples raons socials i familiars, com també el que es converteix en absentista fugint d'experiències d'exclusió, de les quals no pot responsabilitzar-se únicament el professorat, perquè tenen a veure amb l'organització escolar i una falta creixent de corresponsabilitat de les seves famílies. Resulta paradoxal que, en el model tradicional d'escola, l'alumnat percebut com a més autònom per les seves companyes sigui el més disruptiu, en perjudici propi i/o dels altres. Una explicació plausible és que l'organització escolar, basada en els obstacles, hagi frustrat, fins i tot abans que sorgeixin, les expectatives de l'alumnat, de les famílies i del professorat sobre el seu aprenentatge. Els impediments no són casuals, encara que siguin involuntaris, sinó que obeeixen a una cultura escolar que filtra per sistema una part de la infància i l'adolescència.

Altrament, les famílies de l'alumnat amb discapacitat s'han organitzat per denunciar tant l'administració educativa central com les conselleries autonòmiques, davant del Comitè de Nacions Unides, que vetlla pel compliment de la Convenció corresponent, pels motius exposats en el capítol inicial: provocació a la cura. El model clínic d'atenció a la diversitat no assegura que es compleixin les condicions d'una autèntica inclusió: presència, participació i progrés. No garanteix la presència, perquè la manca de formació del professorat ordinari i la insuficient dotació de monitores i terapeutes obliguen que el centre organitzi la seva atenció personalitzada en aules especials. Tampoc fa possible la participació ni el progrés competencial, perquè una docent aïllada en una aula, per molt que s'esforci, no pot crear una bastida diferent per a cada estudiant, com es deduiria de l'exigència de mesures d'atenció personalitzada i suports addicionals que promet el model clínic de teràpia i compensació educativa.

En comptes de tirar la tovallola davant la impotència de l'alumnat per adaptar-se a aquest sistema restringit d'ajuts, o bé culpar la infància mateixa i les famílies del fracàs subjectiu dels seus fills, els nous models d'educació inclusiva proposen que siguin les escoles i les

professionals de l'educació les que transformin l'organització escolar amb el propòsit factible d'eliminar els obstacles objectius a l'aprenentatge. Amb quins mitjans?

a) Una formació permanent del professorat que assumeixi la pedagogia de les cures com a condició sense la qual els canvis de model es demostren infèrtils. El diàleg amb l'alumnat en totes les seves dimensions (el reconeixement de la seva diversitat funcional, cultural, de gènere i sexual; l'escolta activa de les seves necessitats, i la retroalimentació a les seves tasques) és imprescindible perquè l'aprenentatge flueixi.

b) El disseny universal per a l'aprenentatge (DUA), que camina més enllà de les mesures universals, ja que dona per assumida la diversitat irreductible del grup aula i preveu diverses formes de suscitar i mantenir l'atenció, representar els continguts i permetre l'actuació i l'expressió per diferents mitjans, canals i codis. El primer pas consisteix a multianivellar l'ensenyament: incloure activitats de diferent nivell competencial en cada tasca o projecte, dins de la mateixa situació d'aprenentatge, de manera que tant el nivell bàsic de reforç com el nivell d'aprofundiment puguin fer-se simultàniament en benefici de tot l'alumnat.

c) Per a tal fi és imprescindible la docència compartida entre professors de totes les especialitats i orientadores inclusives, formades amb un nou perfil per atendre tota la diversitat, no solament oferint una atenció individual a persones protegides o condemnades per un informe.

En la justa mesura, tots els recursos continguts en aquest document pretenen col·laborar que es produeixi el canvi de model en favor de la plena inclusió, atès que no hi ha inclusió sense cures: no hi ha ensenyament sense educació, no hi ha aprenentatge sense emocions.

No hi ha inclusió sense cures

Si bé les noves metodologies, els projectes transversals, les mesures excepcionals i l'organització escolar són fonamentals a l'hora d'aconseguir que els nostres centres i aules siguin inclusius, no podem oblidar-nos tampoc de la cura de les emocions.

El professorat està immers en una xarxa de relacions des del moment en què entra per la porta del seu centre. Comunicar-se de forma assertiva, tolerant i respectuosa amb l'alumnat, amb les seves famílies, amb la resta de l'equip docent i d'altres membres de la comunitat educativa és fonamental. La docència pot triar si la seva forma de comunicar-se amb les altres persones té caràcter constructiu o bé destructiu. Què desitges transmetre en les teves relacions diàries?

En un centre educatiu, emocions i sentiments com l'alegria, la frustració, la tristesa, l'angoixa o l'avorriment són part del dia a dia... i no només entre l'alumnat; també es poden trobar a la sala de professors o a les tutories amb les famílies. Per aconseguir un clima de cura mútua i inclusiva, és essencial crear ponts basats en la tolerància, l'empatia i el respecte entre totes les persones que conformen la comunitat educativa.

Aquells professors que recordem amb estimació no són els que més ens van ensenyar, sinó els que millor ens van fer sentir, els que es van dedicar a escoltar-nos de manera activa, que es van preocupar per resoldre els conflictes dins de l'aula, que van tancar ferides, que lloaven i no se centraven només en els errors, que donaven les gràcies, deien bon dia i desitjaven un bon cap de setmana, que generaven un ambient de confiança i intentaven ser justos. És a dir, els que ens cuidaven.

Carol Gilligan, en el seu concepte de l'ètica de la cura, defensava l'essencial de la cura en totes les etapes de la vida. Han passat dècades des de la publicació dels seus estudis i les idees de Gilligan i Nel Noddings, que va acostar l'ètica de la cura a l'educació, han estat adoptades i compartides per moltes i molts. Els feminismes, l'ecofeminisme, el bon viure... tots són moviments defensors de la necessitat d'un canvi de paradigma on la vida, i la cura d'aquesta, sigui el centre de les nostres societats.

A l'entorn d'aquesta idea es desenvolupa també la pedagogia de les cures. Com explica InteRED (2018), «la pedagogia de les cures gira a l'entorn de la idea de posar la vida al centre en tots els àmbits de l'educació. Mitjançant aquest paradigma s'atorga centralitat a valors i capacitats com la cura, la solidaritat, l'empatia, l'autonomia, l'autoestima, les relacions afectives, l'apoderament, la comunitat, la participació i un llarg etcètera».

Per tot això, en parlar d'inclusió, hem de parlar de cura perquè un centre que cuida tota la comunitat educativa, en les seves diferències, prestant atenció a les diferents necessitats de cada persona sense importar el seu rol (alumnat, professorat, famílies), és un centre inclusiu.

Per acabar

No es construeix una escola inclusiva de la nit al dia; en qualsevol cas, les claus per assolir una educació inclusiva són les següents: sensibilització, compromís, formació, cooperació i avaluació. Sense aquestes idees clau, serà difícil portar a la pràctica la creació d'escoles inclusives. El centre educatiu ha d'abandonar qualsevol cultura escolar basada en l'individualisme per centrar-se en la cooperació i a obrir les seves portes a tota la comunitat educativa, com també a rebutjar qualsevol actitud que comporti la discriminació i exclusió de qualsevol grup social.

Caixa d'eines

Totes les «eines» que proposem es troben annexades al final del document.

El glossari

Què és i per a què serveix el glossari?

L'experiència i coneixement sobre la problemàtica de la «cura i la inclusió» en els centres educatius, tenint en compte les característiques i peculiaritats de l'alumnat, l'especificitat dels múltiples documents consultats i els enllaços variats als quals aquests documents ens remeten, ens van enfrontar a un vocabulari ampli i ric de termes i conceptes amb diferents accepcions.

Davant d'aquesta realitat, hem vist la necessitat de trobar un «llenguatge comú» per a tot el professorat interessat en aquest tema, seleccionant termes que apareixien en repetides ocasions i que són l'origen del glossari que presentem en aquest treball. En conseqüència, l'objectiu d'aquest glossari és que totes les persones que formen part d'un claustre parlin i s'entenguin en els mateixos termes.

Com utilitzar-lo?

En primer lloc, cal aclarir que és un glossari obert i s'ha d'ampliar i/o complementar amb l'experiència personal de cada educador o educadora i la seva pràctica a l'aula.

En segon, creiem que és important el coneixement d'aquest glossari per aconseguir consens en l'ús d'aquests termes i en el tractament de les situacions que s'hi relacionen. Per això, una forma col·lectiva i beneficiosa d'utilitzar-lo és discutir-lo i valorar-lo en reunions d'un nivell educatiu determinat o de claustre amb l'objectiu d'arribar a acords.

El decàleg

La nostra proposta de decàleg es planteja com una dinàmica per fomentar la integració, la cura i la inclusió de les persones de la comunitat educativa. Igual que el glossari, el nostre decàleg és obert, és a dir, es pot ampliar i debatre en els diferents moments que la comunitat té establerts per regular el bon ambient i tracte entre tots els agents.

Per abordar un decàleg personal de la teva comunitat donem les pistes següents:

- De les paraules escoltades i els actes a la reflexió.
- Dels missatges abstractes en positiu a l'assertivitat de la pràctica diària.

Et proposem un exemple del «nostre decàleg» d'estratègies per eliminar barreres cap a la cura i la inclusió de totes les persones:

1. Millorar i facilitar la comunicació entre les persones amb responsabilitat i determinació donarà com a resultat l'elaboració «conscient» i participativa del Pla de convivència del centre.
2. Garantir l'expressió de les idees i les opinions de cada agent de la comunitat educativa, promovent que el llenguatge que utilitzem sigui inclusiu.
3. Permetre espais de participació activa i responsable, respectant l'escolta activa i generant un clima de diàleg i respecte a les diferents opinions de tota la comunitat, també a les opinions del nostre alumnat.
4. Desterrar conscientment qualsevol forma de violència en les relacions dins dels claustres i tota la comunitat: comparacions, humiliacions, menyspreus, amenaces velades o explícites, crits, insults, etc.
5. Desenvolupar la sensibilitat envers les necessitats de les altres persones, basant-se en criteris de justícia ètica i moral.
6. Afavorir espais que permetin un ambient agradable de treball, i conciliar franges horàries, com també atendre l'autocura de l'equip educatiu de manera sistemàtica i acompanyada per especialistes.
7. Respectar el protagonisme de l'alumnat en les seves vivències, l'expressió de les seves emocions, la creació artística, el joc i les relacions entre iguals.
8. Fomentar el desenvolupament participatiu del nostre alumnat en tots els àmbits: proposar idees, i analitzar o discutir les nostres propostes.
9. Establir i compartir entre els educadors uns indicadors per detectar aquells casos en què l'alumnat necessita acompanyament, formant-nos en els protocols de benestar i protecció de la infància i adolescència.

A partir de cada principi del decàleg, t'oferim l'eina següent plantejada en forma de fitxes per relacionar-los amb la nostra pràctica quotidiana. És una eina oberta i flexible, per la qual cosa proposem algunes fitxes com a exemple, creades a partir de les nostres experiències, i després facilitem uns models en blanc per poder seguir generant el teu decàleg a partir de la reflexió en cada claustre o comunitat docent.

Brúixola per a la inclusió

Què és i per a què serveix la brúixola?

A continuació, proposem un conjunt d'orientacions que ens permeten reflexionar sobre el grau d'inclusió educativa i d'atenció a les cures en què es pot trobar el nostre centre, alhora que ens poden servir per remarcar alguns principis bàsics en què podríem moure'ns els centres educatius inclusius.

A l'hora d'utilitzar aquests indicadors orientatius, el professorat o equip de docents sempre pot matisar-los, reinterpretar-los o afegir-ne d'altres que consideri significatius en cada context educatiu. Això ens permetrà tenir uns criteris compartits, comuns, per valorar i millorar el nostre propòsit d'aconseguir la inclusió de tots els membres de la comunitat educativa (especialment, l'alumnat) en la vida del nostre centre. Aquesta brúixola és un instrument de treball per al canvi, no de control.

Considerem que aquesta eina pot ser útil, per una banda, per al professorat, de forma individual, per analitzar la seva pràctica educativa i, per l'altra, per al centre (principalment), per fer una anàlisi global de totes les actuacions que duem a terme o podríem arribar a implementar.

Però el principal és que serveixi no només per avaluar l'estat actual de les pràctiques d'educació inclusiva, sinó també per generar processos de millora, determinant els punts prioritaris en els quals hem d'actuar o que necessiten un desenvolupament més gran i generant un pla estratègic de millora desenvolupant metes, objectius i un conjunt d'accions dirigits a impulsar la millora en les pràctiques inclusives i de cures.

Com utilitzar-la?

Per treballar aquesta brúixola per a la inclusió i la cura a escala de centre, proposem les fases següents:

1. Organitzar-se per treballar aquesta proposta. En la nostra opinió es podria crear una comissió o grup motor (representatiu de tota la comunitat educativa) que coordini les tasques de treball, vagi recollint aportacions de cada fase i elabori conclusions.
2. A l'hora de completar i treballar els indicadors, pensem que el millor seria fer-ho per equips docents i per òrgans de gestió del centre (equip directiu, consell escolar, AMPA...).
3. Tenir clar el propòsit del treball que ens ocupa: la millora de les pràctiques educatives al centre, perquè aquestes siguin més inclusives i donin suport a la cura de tothom.
4. Aconseguir que qui participi en la valoració d'aquesta eina mostri interès i compromís.
5. Resumir i destacar les àrees prioritàries (per la importància i perquè són les que més necessiten abordar-se).

6. Identificar metes i objectius de millora (pocs i realistes).
7. Desenvolupar un pla d'actuació per generar els processos de millora.
8. Difondre'l, desenvolupar-lo i fer-ne un seguiment – avaluació periòdica.

Volem insistir que es tracta d'un procés reflexiu, en equip, per al canvi; orientatiu, que no esgota les necessitats múltiples que puguem estar vivint al nostre centre, i que hem de fer nostre si volem que sigui enriquidor.

Experiències inspiradores

Resiliència i currículum emocional. Projecte al País Basc

El Servei de Psiquiatria de l'Hospital Universitari de Basurto (Biscaia) inclou un programa de teràpia dialèctica conductual per a adolescents i adults des de fa catorze anys. Gràcies a aquesta àmplia experiència, i amb la publicació de l'EHRPE (entrenament en habilitats socioemocionals per a la resolució de problemes emocionals) el 2016¹, es va oferir l'oportunitat de col·laborar en un projecte per implementar aquest programa als centres d'educació secundària i batxillerat d'aquesta població, dins de l'àmbit d'acció del Berritzegune B06 Basauri-Galdakao (en aquest sentit, en aquell moment existien al País Basc els *berritzegunes*, que eren centres de suport a la formació i innovació educativa).

El Berritzegune B06 Basauri-Galdakao, preocupat per la necessitat evident d'aquest tipus d'abordatge en l'alumnat i conscient de la formació escassa del professorat en aquesta àrea, va promoure conjuntament amb Salut Mental la col·laboració i el treball en xarxa amb els seus centres de referència. Això es va dur a terme mitjançant els projectes d'innovació educativa Proyecto Resiliencia y CSE en Bizkaia, subvencionats pel Departament d'Educació del Govern Basc. A través d'aquests projectes, van presentar les seves iniciatives específiques i van obtenir les dotacions econòmiques corresponents.

Així, el curs escolar 2017-2018 es va començar amb el projecte i s'hi van incloure catorze centres de secundària, batxillerat i formació professional. Al llarg dels mesos de setembre a desembre del 2017 es va iniciar la formació al professorat (tutors, figures dels equips directius dels centres, orientadors, mestres de pedagogia terapèutica) per part dels experts en salut mental de l'Hospital Universitari de Basurto.

La formació del professorat, de trenta-tres hores de durada, es va organitzar de la manera següent: una part teòrica de deu hores i una part pràctica de vint hores de formació experiencial grupal de l'ensenyament del currículum socioemocional (CSE) per així afavorir-ne la comprensió i aprenentatge per part del professorat (setembre-desembre), i un tercer moment per a la supervisió mensual o bimensual al llarg del període d'implantació del CSE a l'aula, de tres hores (gener-juny).

La implantació del CSE es va fer a l'aula mitjançant l'ensenyament de les habilitats per resoldre problemes emocionals: *mindfulness*, tolerància al malestar, regulació de les emocions i efectivitat interpersonal (gener-juny). La formació de l'alumnat la duien a terme els tutors, o en alguns casos orientadors o mestres de pedagogia terapèutica. La freqüència era d'una sessió setmanal, o bé de gener a juny en els anys en què el professorat s'havia de formar, o bé de setembre a juny quan el professorat ja estava format. Aquesta sessió s'impartia, inicialment, a la classe de tutoria i/o valors ètics.

¹ DBT ESCUELAS. Entrenamiento de habilidades en resolución de problemas emocionales para adolescentes. Mazza JJ, Dexter-Mazza, Miller AL, Rathues JH, Murphy HE (2016)

En la formació a l'aula, el professorat anava impartint l'EHRPE, però a més incloïa experiències de *mindfulness* en altres moments o espais escolars, la qual cosa ajudava al fet que diferents aspectes de l'àmbit socioemocional s'hi incloguessin de manera normalitzada a través del currículum educatiu.

Durant el curs escolar següent (2018-2019) es va seguir la mateixa seqüència, formant més professorat que al seu torn implantava l'EHRPE a l'aula a partir de gener. I tal com s'explica a l'article de la revista COPOE (pàgines 37 a 43), aquesta experiència va continuar durant dos cursos més. Durant aquests dos cursos 2019-2020 i 2020-2021, a més de seguir la formació del professorat, es va dur a terme la capacitat de les famílies a través de reunions presencials. En aquestes reunions, es proporcionava formació sobre cadascuna de les habilitats, seguida de debats molt enriquidors. No obstant això, a causa de la pandèmia de la COVID-19, les sessions finals de formació van haver de fer-se mitjançant videoconferència.

Al llarg de tots els cursos d'implantació es va dur a terme un procés d'avaluació en relació tant amb la part teòrica (feedback diari a través de la participació en les sessions, autoinformes...) com amb la mateixa implementació de l'EHRPE amb l'alumnat (participació dels estudiants, qüestionaris de verificació d'allò après en finalitzar la instrucció de cada habilitat i fulls de registre de cada habilitat).

A més, es va avaluar l'impacte del projecte en la seva implementació (Enquesta de satisfacció de l'alumnat, professorat i les famílies i Escala de valoració de la resiliència), abans de l'EHRPE i en finalitzar. Així mateix, es van elaborar les memòries anuals d'avaluació corresponents del projecte, d'on es van extreure algunes de les conclusions dels mateixos protagonistes.

L'experiència ha estat i continua sent molt positiva. El professorat destaca en les seves memòries de fi de curs que la formació teòrica rebuda els ha ajudat, d'una banda, a establir un llenguatge comú per a la resolució de problemes conductuals al centre i, de l'altra, a fomentar la col·laboració i el treball en equip tant entre els docents involucrats en el projecte com entre la resta del professorat. A més, esmenten que les sessions de seguiment han facilitat una estreta col·laboració amb els professionals de la salut, i els ha permès gestionar millor els aspectes relacionats amb la salut mental i el benestar emocional dels adolescents. Això els ha fet sentir més recolzats i acompanyats en situacions complexes. Aquesta cooperació i col·laboració ha ampliat i enriquit la formació del professorat sobre la resiliència i el CSE, i els ha apoderat per enfrontar situacions d'adversitat i sofriment emocional, tant en l'àmbit personal com en el del seu alumnat. Per part de l'alumnat, és important ressaltar com adquireixen habilitats socioemocionals que els atorguen confiança i els porten a valorar-se més a si mateixos. Experimenten una implicació més gran per part del professorat, que mostra més empatia i estableix relacions més properes a ells. Tot això genera una valoració positiva de l'experiència. Aquesta formació no només ha ajudat a resoldre problemàtiques greus a l'aula, sinó que també ha contribuït significativament a superar l'estigmatització associada a la manifestació de problemes emocionals.

D'altra banda, des de la perspectiva del professorat, és fonamental destacar com adquireixen els procediments i les estratègies per ensenyar educació socioemocional a l'alumnat. Gràcies a la formació rebuda i a la supervisió constant, se senten competents en aquesta àrea i comprenen com dur a terme les pràctiques educatives necessàries. La implicació i el suport dels equips directius reforcen aquest sentiment de competència i valoració. Les famílies reconeixen el suport valuós que el professorat brinda als seus fills a través d'una formació integral. A més, el professorat aprofita les situacions quotidianes a l'aula com a oportunitats d'aprenentatge de competències socioemocionals, buscant la seva aplicació generalitzada i avançant en la seva implementació.

Després de dur a terme aquest projecte, es conclou que cal que es faci la formació durant més d'un curs escolar perquè la millora que s'aprecia és més intensa, com també que l'assessorament dels professionals de la salut, organitzat com s'ha explicat, a tota la comunitat educativa (famílies, alumnat i professorat) ha incidit significativament en la millora del desenvolupament socioemocional de l'alumnat amb resultats positius recollits en diferents processos d'avaluació. A més, tot això s'ha considerat una oportunitat per desenvolupar els decrets curriculars vigents.

Materials per posar-ho en pràctica

Una part d'aquest professorat ha adaptat el material que li han proporcionat i a més ha tingut la generositat de compartir-lo, com ara en aquesta pàgina d'una professora de l'IES Arrigorriaga BHI, que qualsevol docent pot adaptar i utilitzar. També se'ns proporciona l'explicació d'Arantza Fernández Rivas, psiquiatra, doctora en Medicina i Cirurgia per la Universitat del País Basc, especialista en Psiquiatria d'Infants i Adolescents, cap de la Secció de Psiquiatria Infantojuvenil al Servei de Psiquiatria de l'Hospital Universitari de Basurto.

És interessant la recerca sobre la resiliència i el currículum socioemocional en alumnat adolescent que s'ha dut a terme juntament amb el projecte i que es pot seguir en aquest vídeo, que, encara que l'àudio estigui en eusquera, tota la presentació, fàcil de llegir, està en castellà.

Formació amb la Fundació Basca per a la Investigació en Salut Mental

L'OMIE (Fundació Basca per a la Investigació en Salut Mental) i l'Hospital Universitari de Basurto (Biscaia) continuen proporcionant aquesta formació en resiliència i currículum socioemocional al costat d'altres cursos a Bilbao, Barcelona i Madrid, i fins i tot en línia, per a aquells centres escolars i professorat interessats.

Recorregut per la pràctica de la cura a les aules a diferents territoris

Fa molts anys que a escoles i instituts s'està treballant per millorar la convivència, sigui del professorat amb l'alumnat, sigui entre l'alumnat i amb tota la comunitat educativa. Hi ha precedents centenaris: la Institució Lliure d'Ensenyança, que va inspirar el model d'escola republicana; l'Escola Moderna de Barcelona; les escoles Freinet, o la genealogia de les

dones en el magisteri, models de cura en l'educació molt abans i amb més coherència que els homes en posicions jeràrquiques.

A diferència d'altres èpoques, quan es predicava el malestar com a mitjà d'ensenyament («la lletra per les anques entra»), avui dia qualsevol persona comprèn que només quan s'està bé en tots els aspectes de la vida es pot aprendre. Per aconseguir aquest benestar s'han presentat diferents programes relatius a la cura dels diversos actors en la comunitat educativa. Alguns d'ells han sorgit d'experiències exitoses, que s'han estès en forma de xarxa i han obtingut un suport institucional.

De forma general, cal assenyalar algunes constants en les experiències d'èxit:

1. La formació permanent del professorat per exercir les cures com a part de les seves competències professionals: la pràctica de la relació d'ajut i el diàleg quotidià amb l'alumnat, el disseny universal per a l'aprenentatge (DUA), com també la coordinació de l'equip docent de cada grup aula i la coordinació amb altres agents socials de la cura que col·laboren en el centre.
2. La formació de l'alumnat per assumir més responsabilitat, gràcies al desenvolupament de la seva consciència moral: des d'una obediència heterònoma a normes imposades (el que s'entén quan parlem de disciplina) fins al reconeixement de la racionalitat de les normes i l'agència autònoma de la mediació per part de l'alumnat mateix per resoldre conflictes.
3. Una millora de l'organització escolar per enfortir les capacitats de cura en tota la comunitat educativa, inclosos l'alumnat i les famílies, tal com fan les comissions de convivència en les comunitats d'aprenentatge, que es fa realitat a través de mecanismes de participació democràtica en la gestió de l'aula, no només del centre.

Professorat envers l'alumnat

Vegem alguns exemples de com l'Administració està intervenint i proposant itineraris de formació perquè el professorat exerceixi les cures.

Coordinació de benestar i protecció

La figura de la persona coordinadora de benestar i protecció en la comunitat educativa s'ha introduït en la LOMLOE a sol·licitud del Ministeri de Justícia, encara que sense la informació suficient ni la formació específica necessària. És una novetat interessant, però només tindrà sentit si es basa en les experiències prèvies (EDUCO, 2023; CONVIVES, 2024). La intervenció és més necessària com més gran és el risc de vulnerabilitat: pobresa infantil, diversitat ètnica, família immigrant.

Projectes de convivència en una comunitat d'aprenentatge

A Catalunya tots els centres educatius tenen el seu Projecte de convivència redactat des del 2021, en el qual s'inclouen mesures preventives i restauratives. Des del Departament d'Educació i Formació Professional es promou l'enfocament restauratiu global (ERG) i la comunicació no violenta (CNV), però no es parla específicament de cures. També es promouen programes de prevenció del *bullying* i d'escolta activa, com el Projecte Escolta'm, per a la cura d'un mateix i el treball de les emocions, i el programa Tutoria entre Iguals.

Des de fa més de vint anys, el Departament d'Educació del País Basc ha impulsat actuacions per al desenvolupament de la convivència positiva per mitjà de diferents plans i programes. Entre ells destaquen el Pla de convivència del centre (2007-2010) i la guia per a la seva elaboració (2016), la Guia sobre el maltractament escolar (2004) o el Protocol de l'assetjament escolar (2013). Durant el curs 2017-2018, es va posar en marxa la iniciativa Bizikasi per contribuir que els centres educatius siguin espais segurs de convivència positiva. Segons aquesta iniciativa cada centre organitza el seu equip BAT (Bullyingaren Aurkako Taldea-Bizikidetzaren Aldeko Taldea) o grup contra el bullying per intervenir en els casos d'assetjament del centre. A més, fa poc que s'ha publicat el Protocol d'actuació immediata en casos d'ideació suïcida (2022).

A Andalusia tots els centres han de desenvolupar un Pla de convivència en el qual es recullen les normes del centre, moltes vegades reduït a la intervenció amb alumnat disruptiu i als problemes de disciplina. A més, fa quinze anys que es va organitzar la Xarxa d'Escoles de Pau, mitjançant la qual es promou la convivència en els centres i la cultura de pau. Cal destacar que la coeducació ha estat obligatòria als centres d'Andalusia des de fa dues dècades, a través del Pla d'igualtat de centre. Hi ha protocols d'actuació amb recursos educatius com el programa CONRED per a la prevenció de l'assetjament i el ciberassetjament. També es promou la constitució de comunitats d'aprenentatge, per mitjà d'una ordre específica, i es recomana l'aprenentatge servei per a la millora de la convivència.

A diverses comunitats autònomes (Balears, Castella i Lleó, Andalusia, etc.) els equips i els departaments d'orientació fa dècades que formen l'alumnat en els rols de mediació i ajuda, no només per resoldre els conflictes, sinó per prevenir-los i reconèixer la seva existència, en comptes de negar-los i perpetuar-los.

Les pràctiques restauratives i els cercles de diàleg van més enllà, tot i que no sempre s'apliquen. Cal començar per admetre que la manca de cura i el risc consegüent no és sempre, ni la majoria de vegades, conseqüència de la violència adolescent. Cal assumir la justícia restaurativa, salvaguardar els més vulnerables i reconèixer-se en peu d'igualtat perquè el diàleg tingui lloc, com abans mai no el va tenir.

Tres centres de diferent posició social

Vegem ara tres centres educatius que se situen en tres entorns socials diversos:

L'IES Ítaca (Tomares, Sevilla) es troba a una zona residencial de classe mitjana alta. Respon a un model d'inclusió que ha construït la convivència durant més d'una dècada

sense disciplina sancionadora, d'acord amb una pedagogia liberal i la perspectiva de l'educació per a una ciutadania global.

L'IES Cartima (Estació de Càrtama, Màlaga) se situa en un poble residencial de classe mitjana i treballadora. Respon a un model d'escola democràtica i participativa, que utilitza l'aprenentatge basat en projectes (ABP) per gestionar les crisis socials, com la pandèmia recent o la marea masclista que va tocar fons amb el cas Rubiales, gràcies al projecte denominat, de manera emblemàtica, «Se acabó».

L'IES Macarena (Sevilla) és un centre de màxima complexitat que durant dues dècades va sostenir un projecte per donar resposta als conflictes, basat en dos pilars fonamentals: l'aula de mediació, a càrrec de docents voluntàries que oferien les hores de guàrdia per exercir la cura a l'alumnat disruptiu, en comptes d'expulsar-lo del centre, i una educadora social dedicada a la tasca de programar la formació d'alumnat mediador.

Entre l'alumnat

La pràctica de la cura no es pot fonamentar només en l'exercici individual de la docència, sinó que necessita el modelatge de les actituds i les relacions personals a través de bons exemples entre companyes i col·legues. Per això és tan important formar alumnat ajudant i mediador que assumeixi un grau més gran de responsabilitat en la vida diària de l'aula i el centre. Però també és fonamental que el grup aula sigui capaç de detectar el malestar, assumir la realitat dels conflictes per mitigar-los i també per dissenyar les mesures de solució quan s'esdevenen.

En concret, la nova Llei orgànica de protecció a la infància i l'adolescència contra la violència (LOPVI, article 34) exigeix a les escoles que l'alumnat intervingui en la redacció dels protocols imprescindibles contra els diferents tipus d'abús i de maltractament, de manera que contribueixin a detectar-los i a frenar-los: assetjament escolar, ciberassetjament, assetjament sexual, violència de gènere, violència domèstica, suïcidi, autolesió o qualsevol altra manifestació de violència. La manera d'elaborar-los no té perquè ser un catàleg de normes, sinó que pot consistir en una situació d'aprenentatge que impliqui hores de tutoria i de diferents assignatures, com la Llengua i la Literatura en *Historias de mi otre yo* (*In Lak'ech*, 'tu ets un altre jo' en maia, IES Diamantino, 2024).

El programa TEI (Tutoria entre Iguals) consisteix en la cura entre alumnes de tots els nivells educatius. La manera d'aconseguir-ho passa perquè l'alumnat de més edat (per exemple, tercer de l'ESO) cuidi, guiï i ajudi en la resolució de conflictes el de menys edat (per exemple, de primer).

La comunitat d'aprenentatge permet abordar les necessitats individuals i incorporar-les al grup, començant per reconèixer els problemes relacionals i per establir democràticament les normes que els resolguin de forma autogestionada. Aquest és el cas del projecte Parlament de la Humanitat de l'IES Cartima, que es preocupa per visibilitzar com a referents els drets humans i els drets de la infància, a la qual cosa estem legalment obligats, però de vegades se'ns oblida en parlar de normes i reglaments escolars.

Al claustre: cura de la docència i entre docents

Mentre que la cura dirigida a l'alumnat i entre ells es basa en experiències provades, la cura de la docència i entre docents necessita ser abordada amb noves propostes. Ens falten models, però podem recollir els punts de vista compartits per organitzacions professionals: a més dels sindicats, el col·lectiu DIME o el grup de competències del professorat del Movimiento 4.7.

Per saber-ne més

a) Sobre el desenvolupament moral i l'ètica de la cura:

Lawrence Kohlberg versus Carol Gilligan:

«Més enllà de les crítiques a les investigacions de tots dos psicòlegs, el que Carol Gilligan va demostrar a Kohlberg és que existeixen diferències a l'hora de prendre decisions morals entre dones i homes a causa de l'educació i les construccions de gènere de la nostra societat. En línies generals, ells entenen principis com la justícia d'una manera més abstracta que elles, que prenen decisions basades en el context i la cura a l'altre.» (De Madrid, Guzmán, 2024)

Per saber-ne més sobre L. Kohlberg o C. Gilligan:

- De Madrid, Clara I.; Guzmán, Joan Pere (2024). *El pas de l'ètica de les cures a la Pedagogia de les cures*. Agenda Llatinoamericana Mundial. Arxius digitalitzats.
- Gilligan, Carol (2013). *El daño moral y la ética del cuidado*. Barcelona: Fundació Víctor Grifols i Lucas.
- Gilligan, Carol (2014). *La moral y la teoría. Psicología del desarrollo femenino*. México: Fondo Cultura Económica.
- Kohlberg, Lawrence (1981). *The Philosophy of Moral Development*. San Francisco: Harper & Row.

b) Sobre l'ecofeminisme:

- Moviment Chipko a l'Índia
- Via Camperola a l'Amèrica Llatina

YAYO HERRERO:

«Com exposa l'antropòloga Yayo Herrero, màxima exponent a l'Estat espanyol, els éssers humans som fonamentalment dependents. Necessitem d'altres persones que ens cuidin i necessitem el planeta perquè tot allò que el nostre sistema econòmic produeix té el seu origen en la natura. Per tant, la vida humana és ecodependent i també interdependent.» (De Madrid, Guzmán, 2024)

Per saber-ne més sobre Yayo Herrero:

- Revista

- Revista Mètode (2023). Entrevista a Yayo Herrero, València .
<https://metode.es/revistas-metode/entrevista-es/entrevista-a-yayo-herrero.html>
- Cristianisme i Justícia (2019). Entrevista a Yayo Herrero sobre ecofeminisme .
<https://www.youtube.com/watch?v=3LpdjLlnAQg>

c) Sobre l'ètica de la cura i les repercussions a l'educació:

NEL NODDINGS:

«Una de les veus que es va unir a Gilligan va ser Nel Noddings. Va ser ella qui va transformar la teoria de l'Ètica de les Cures en una proposta pedagògica i va desafiar els corrents actuals a replantejar-se com educar tots els aspectes de la persona. La seva proposta apel·la a una correcta educació del cor, buscant un equilibri entre cor i cap.» (De Madrid, Guzmán, 2024)

Per saber-ne més sobre Nel Noddings:

- Beltramo, C. (2022). «Ética del cuidado y educación del carácter: una mirada desde la mujer». Revista Panamericana de Pedagogía, (35), 45-61.
<https://doi.org/10.21555/rpp.vi35.2666>

d) Sobre el concepte del bon viure (sumak kawsay)

LEONARDO BOFF:

«...el bon viure, en quítxua SUMAK KAWSAY. Té el seu origen en les cosmovisions dels pobles indígenes andins, els quals busquen un equilibri entre el respecte als límits de la natura i la justícia social. El bon viure implica viure de manera sana, saludable, amb respecte i cura per un mateix, pels i les altres i pel planeta. Caldrà discernir, segons Leonardo Boff, entre: "viure millor o el bon viure?".» (De Madrid, Guzmán, 2024)

Per saber-ne més sobre Leonardo Boff:

- BOFF, Leonardo, *¿Vivir mejor o el Buen Vivir? (Sumak Kawsay)*, artículo en Agenda Latinoamericana Mundial (2012):
<https://servicioskoinonia.org/agenda/archivo/obra.php?ncodigo=757>
- Charla de Leonardo Boff sobre paz y cuidados (2012) en Youtube:
<https://www.youtube.com/watch?v=JiU0tJXjTds>
- BOFF, Leonardo (2003). *Pasar al paradigma del CUIDADO*, en Agenda Latinoamericana Mundial (2004):
<https://www.servicioskoinonia.org/boff/articulo.php?num=029>
- BOFF, Leonardo (2002). *El cuidado esencial. Ética de lo humano. Compasión por la tierra*. Ed. Trotta, Madrid.

e) Per saber-ne més de l'ètica de la cura de la terra:

COMINS:

«Renunciant a les cures la dona podria assemblar-se més a l'home, però tots dos serien menys humans. Considero que no hi ha més remei que decidir-nos per la segona opció, reaprendre les cures i fer-les extensives a tota la Humanitat. Educar-nos en les cures perquè deixin de ser un tret de gènere, específic de l'àmbit femení, i passin a ser un tret d'Humanitat, específic de l'ésser humà.» (Comins, 1998)

Para saber más sobre Irene Comins:

- COMINS, Irene (2024). *Ética del cuidado de la Tierra*. Revista Papeles de relaciones ecosociales y cambio global, núm. 65. FUHEM (2024). <https://www.fuhem.es/2024/04/26/etica-del-cuidado-de-la-tierra/>
- COMINS, Irene (1998) *La ética del cuidado como Educación para la Paz*, tesis doctoral, Universitat Jaume I, Castelló, p. 82

f) Per saber-ne més del concepte de l'ètica de la cura... a la pedagogia de les cures:

«És a partir d'aquí que nosaltres, la Xarxa de Educador@s per a la Ciutadania Global (RECG) amb tota aquesta fonamentació teòrica anterior... (L. Kohlberg, Carol Gilligan, Nel Noddings, Yayo Herrero, Sumak Kawsay, Leonardo Boff...), ens formem en aquest tema, per editar propostes pedagògiques. Aquesta formació en la fonamentació teòrica ens va donar l'impuls per poder passar de l'Ètica de les Cures a la Pedagogia de les Cures [...] Creiem que els nostres dos recursos didàctics: "Cuidem-nos" (2023) i "Posar la vida del centre al centre" (2020) són una aportació més. Ambdós materials didàctics són una contribució a la pràctica escolar o al currículum. Sempre amb l'objectiu principal de: 1) Tenir cura d'un/a mateix/a, 2) Tenir cura de les altres persones i 3) Tenir cura del planeta.» (De Madrid, Guzmán, 2024)

g) Per saber-ne més sobre els recursos de la Red / Xarxa / Sarea ECG:

«Avancem conjuntament en el camí de l'Ètica de les Cures cap a la Pedagogia de les Cures i la seva fonamentació teòrica. Un enfocament educatiu que sens dubte contribueix a... emmarcar-la sempre dins del marc de l'Educació Transformadora per a la Ciutadania Global (ETCG).» (De Madrid, Guzmán, 2024)

- Red /Xarxa/ Sarea ECG, Grupo de Catalunya: *¡Cuidémonos! Una guía didáctica para hablar de los cuidados* (2023). Ed. Oxfam Intermón. <https://www.kaidara.org/recursos/cuidemonos>
- Red / Xarxa/ Sarea ECG, Grupo de Madrid y Valencia: *La vida en el centro del centro, un itinerario para poner la vida en el centro de los cuidados* (2020) Ed. Oxfam-Intermón. <https://www.kaidara.org/recursos/la-vida-en-el-centro-del-centro>
- XECG: SYMBALOO Recursos educativos sobre Pedagogía de los Cuidados: <https://www.symbaloo.com/shared/AAAABqx4Y40AA42ADUfLRw==>

h) Per saber-ne més sobre educació transformadora per a una ciutadania global:

- Red / Xarxa / Sarea ECG: De Paz, D; García, I; Gil, M; Gratacós, J; Zapata, A. (2019). *La educación para la ciudadanía global como propuesta metodológica transformadora*. <https://www.kaidara.org/recursos/la-educacion-para-la-ciudadania-global-como-propuesta-metodologica-transformadora>

Fonts de referència

Per a «Provocació a la cura: un món per a la vida»

- Arendt, Hanna (1973). *Los orígenes del totalitarismo*. Madrid, Taurus, 1974 (1951). Disponible en: http://www.ula.ve/ciencias-juridicas-politicas/images/NuevaWeb/Material_Didactico/MarcosRosales/MarcosRosales/dictaduraliteratura/Arendt-Hannah-Los-Origees-Del-Totalitarismo.pdf
- Beucage, P. (2023). “El drama de los internados indígenas en Canadá”, en *Revista de la Universidad de México*, junio 2023 (selección). <https://www.revistadelauniversidad.mx/articles/88cd073a-723e-4ad4-923b-cf37d7ac13fd/el-drama-de-los-internados-indigenas-en-canada>
<https://revistasipgh.org/index.php/anam/article/view/1148>
- Bregman, R. (2021). *Dignos de ser humanos. Una nueva perspectiva histórica de la humanidad*. Barcelona, Anagrama.
- Calderón, I. y Jurado, B. (2024). “Vulneraciones del derecho a la educación que ocurren a diario en nuestras escuelas. Y no pasa nada”, en *Revista de Orientación Educativa AOSMA*, 33, abril 2024, 118-127. <https://www.ignaciocalderon.uma.es/wp-content/uploads/2024/04/Vulneraciones-al-derecho-a-la-educacion-AOSMA.pdf>
- CRPD - Comité de los Derechos de las Personas con Discapacidad.
- Informe de la investigación relacionada con España (2017)
- Díez Gutiérrez, E. J. (2024). *Pedagogía del decrecimiento. Educar para superar el capitalismo y aprender a vivir de forma justa con lo necesario*. Barcelona, Octaedro.
- Foucault, M. (1975). *Vigilar y castigar*. Siglo XXI, México, 2002. <https://www.ivanillich.org.mx/Foucault-Castigar.pdf>
- Freire, P. (1968). *Pedagogía del oprimido*. <https://www.servicioskoinonia.org/biblioteca/general/FreirePedagogiadelOprimido.pdf>
- Goffman, E. (1961). *Internados. Ensayo sobre la situación social de los enfermos mentales*. Amorrortu, Buenos Aires, 1970. <https://sociologiaycultura.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/02/goffmaninternados.pdf>
- Gutiérrez del Amo, P. (2024). “ONU: La escolarización en centros especiales es una segregación basada en la discapacidad, incompatible con la Convención”, en *El Diario de la Educación*, 26/04/2024. <https://eldiariodelaeducacion.com/2024/04/26/onu-la-escolarizacion-en-centros-especiales-es-una-segregacion-basada-en-la-discapacidad-incompatible-con-la-convencion/>
- Infobae (2022): “Estados Unidos registró al menos 500 muertes de niños indígenas en los internados del siglo XIX en todo el país”, 12/05/2022. <https://www.infobae.com/america/eeuu/2022/05/12/estados-unidos-registro-al-menos-500-muertes-de-ninos-indigenas-en-los-internados-del-siglo-xix-en-todo-el-pais/>

- Martínez Sánchez, J. J. y Perales Fernández de Gamboa, A. (2024): *Pedagogías bárbaras. La práctica intercultural de las maestras-brujas*. Barcelona, Octaedro.
- ONU. Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad (2008). 190 Estados parte, incluida España, y 8 firmantes. https://www.plenainclusion.org/sites/default/files/convencion_onu_lf.pdf
https://es.wikipedia.org/wiki/Convenci%C3%B3n_Internacional_sobre_los_Derechos_de_las_Personas_con_Discapacidad
- Pérez Rueda, A. (2023). *Las falsas alternativas. Pedagogías libertarias y nueva educación*. Barcelona, Virus. <https://vireditorial.net/libreria/las-falsas-alternativas/>
- Radikales Desadaptadas (2024). *Cómo disentir. Una guía o compañía*. <https://octaedro.com/wp-content/uploads/2024/05/9788410282223.pdf>
- Red ECG: ¡Cuidémonos! *Una guía didáctica para hablar de los cuidados* (2023). RECG / Oxfam-Intermón. <https://www.kaidara.org/recursos/cuidemonos/>
- *Situación de aprendizaje. De la escuela participativa a la sociedad democrática* (2024). RECG / IDP Universitat de Barcelona. <https://www.kaidara.org/recursos/situacion-de-aprendizaje-de-la-escuela-participativa-a-la-sociedad-democratica/>
- Schiller, F. (1795). *Cartas sobre la educación estética de la humanidad*. Barcelona, Acantilado, 2018. <https://www.acantilado.es/wp-content/uploads/Cartas-sobre-la-educacion-extracto.pdf>
- Teachers For Future Spain y Martínez Sánchez, J.J. (2024): *Naturautas: leer y escribir la naturaleza*. <https://teachersforfuturespain.org/?s=naturautas>
- UNESCO. Convención relativa a la Lucha contra las Discriminaciones en la esfera de la enseñanza (1962). Firmada por 110 estados, entre ellos España. <https://www.unesco.org/es/right-education/convention-against-discrimination>
- Wikipedia (2024). “Generaciones robadas (Australia)”. [https://es.wikipedia.org/wiki/Generaciones_robadas_\(Australia\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Generaciones_robadas_(Australia))

Per a la presentació de la xarxa i marc teòric ETCG

- De Paz, D. (2007). *Escuelas y educación para la Ciudadanía Global*. <https://www.kaidara.org/recursos/escuelas-y-educacion-para-la-ciudadania-global-una-mirada-transformadora/>
- Barahona, R; Gratacós, J; Quintana, G. (2012). *Centros educativos transformadores: ciudadanía global y transformación social*. <https://www.kaidara.org/recursos/centros-educativos-transformadores-ciudadania-global-y-transformacion-social/>
- De Paz, D; García, I; Gil, M; Gratacós J; Zapata, A.(2019). *La educación para la ciudadanía global como propuesta metodológica transformadora*. <https://www.kaidara.org/recursos/la-educacion-para-la-ciudadania-global-como-propuesta-metodologica-transformadora/>
- Movimiento por la educación transformadora y la ciudadanía global (2018). *Centros educativos transformadores: Rasgos y propuestas para avanzar*. <https://www.kaidara.org/recursos/centros-educativos-transformadores-rasgos-y-propuestas-para-avanzar/>

- De manera general, la pàgina web de la Red ECG: <https://www.kaidara.org/>

Per al marc teòric sobre inclusió i cures

- CEAPA. *Inclusión. Participando en la construcción de una escuela inclusiva*. <https://www.ceapa.es/wp-content/uploads/2022/01/GUIA-PARA-FAMILIAS-INCLUSION.pdf>
- Forma Infancia. *Cómo lograr una escuela inclusiva y responder a la diversidad educativa*. <https://formainfancia.com/escuela-inclusiva-ejemplos-caracteristicas/#:~:text=Conocer%20qu%C3%A9%20es%20una%20escuela,con%20el%20resto%20de%20compa%C3%B1eros>
- Gándara, D. G. (2022). “Defender aulas inclusivas no es atacar al profesorado especialista”, 12/10/2022. <https://www.dggandara.eu/index.php?id=144>
- Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació (2023). *Medidas y apoyos universales en el centro educativo*.
- Gobierno Vasco. Departamento de Educación, Diversidad e Inclusión. Educación inclusiva y respuesta a la diversidad. <https://www.euskadi.eus/educacion-inclusiva-atencion-diversidad/web01-a3hinklu/es/>
- InteRED (2018). *La pedagogía de los cuidados en el ámbito educativo*. <https://coordinadoraongd.org/2018/07/la-pedagogia-de-los-cuidados-en-el-ambito-educativo/>
- Márquez Ordóñez, A. (coord. 2021). *Inclusión: acciones en primera persona. Indicadores y modelos para centros inclusivos. Manual práctico*. Barcelona, Graó.
- Red ECG: *La vida en el centro del centro* (2020). RECG / Oxfam-Intermón. <https://www.kaidara.org/recursos/la-vida-en-el-centro-del-centro>
- *¡Cuidémonos! Una guía para hablar de los cuidados* (2023). Red ECG / Oxfam-Intermón. <https://www.kaidara.org/recursos/cuidemonos/>
- VV.AA. (2024). *Inclusión*. Monográfico de la Revista de Orientación Educativa AOSMA, núm. 33. <https://aosma.es/wordpress/2024/04/07/numero-33-de-la-revista-de-aosma/>
- Vaello, Joan (2014). *El profesor emocionalmente competente*. Barcelona, Graó.

Per al glossari i el decàleg

Una gran part de la informació utilitzada prové de la pàgina web d'EQUIDEI, el grup de recerca Diàlegs sobre Equitat i Inclusió (<https://www.equidei.es>), un espai virtual, d'accés lliure, de diàleg i reflexió per tractar temes que permetin avançar cap a una escola més inclusiva. Les trobades són mensuals i d'una hora de durada, i a la pàgina es troba l'enllaç per connectar-s'hi.

- Booth, T. y Ainscow, M. (2011). *Guía para la educación inclusiva. Desarrollando el aprendizaje y la participación en los centros escolares*. Traducción de Gerardo Echeita y otros. OEI / FUHEM, 2015. <https://downgalicia.org/wp-content/uploads/2018/01/Guia-para-la-Educacion-Inclusiva.pdf>

- CEAPA (2021). *Inclusión. Participando en la construcción de una escuela inclusiva*. <https://www.ceapa.es/wp-content/uploads/2022/01/GUIA-PARA-FAMILIAS-INCLUSION.pdf>
- Cowley, S. (2010). *Rebelión en el aula: Claves para manejar a los alumnos conflictivos*. Ed. Desclée De Brouwer. <https://www.edesclée.com/img/cms/pdfs/9788433023780.pdf>
- Echeita, G. (2006). *Educación para la inclusión o educación sin exclusión*. Madrid, Narcea, 2014.
- Echeita, G., Fernández-Blázquez, Mª L. y C. Simón (2019). *Termómetro para la valoración de la educación inclusiva en un centro*.
- Echeita, G., Sandoval Mena, M. y Simón Rueda, C. (2019). *Educación inclusiva y atención a la diversidad desde la orientación educativa*. Madrid, Síntesis.
- Echeita, G. y Serrano, G. (2024). *Educación inclusiva. El sueño de una noche de verano*. Barcelona, Octaedro.
- Hernández Sánchez, B. (2022). *Educación inclusiva: Lecciones aprendidas. Experiencias con estudiantes, profesores, familias y directivos*. Barcelona, Graó.
- Tomlinson, Carol Ann (1999). *El aula diversificada. Dar respuesta a las necesidades de todos los estudiantes*. Barcelona, Octaedro, 2008. https://seduc.edomex.gob.mx/sites/seduc.edomex.gob.mx/files/files/alumnos/educaci%C3%B3n%20especial/22_Carol_Ann_2003__El_aula_diversificada_.pdf
- Uruñuela, P. M^a (2016). *Trabajar la convivencia en los centros educativos*. Madrid, Narcea.
- Uruñuela, P. M^a (2018). *La gestión del aula. Todo lo que me hubiera gustado saber cuando empecé a dar clase*. Madrid, Narcea.
- Vaello, J. (2007). *Cómo dar clase a los que no quieren*. Madrid, Santillana.

Per a l'elaboració de la brúixola

- REDEM (Red Educativa Mundial). *La evaluación de centros educativos desde la perspectiva de la educación inclusiva*. <https://www.redem.org/la-evaluacion-de-centros-educativos-desde-la-perspectiva-de-la-educacion-inclusiva/>

Per a l'experiència DBT ESCUELAS del País Basc

- Diversos autors (2023). Presentación del proyecto en la UPV. <https://www.youtube.com/watch?v=QanyQ0qAB08&t=4513s>
- Fernández Rivas, A. (2021). Efectividad interpersonal. <https://www.youtube.com/watch?v=cj041IZvINM>
- Fernández Rivas, A. et al. (2022). «Investigación sobre la resiliencia y el curriculum socioemocional en alumnado adolescente» (en euskera, pero fácil de leer en castellà): <https://www.youtube.com/watch?v=oJLuTbJSTLI>
- Formació i cursos amb OMIE (Fundación Vasca para la Investigación en Salud Mental): <https://fundacionomie.org/aulavirtual/>
- Material per a l'aula: <https://hautatzen.net/resiliencia-y-curriculum-socioemocional/>

- Mazza, J. J.; Dexter-Mazza, E. T.; Miller, A. L.; Rathues, J. H.; Murphy, H. E. (2016). Entrenamiento de habilidades en resolución de problemas emocionales para adolescentes. <https://psaraediciones.es/libros/terapia-dialectico-conductual-dbt/dbt-escuelas/>

Per al recorregut per la pràctica de la cura a les aules

- Colectivo DIME (2023). 51 propuestas para una educación inclusiva de calidad. <https://colectivodime.org/otra-educacion-es-posible-posicionamiento-del-colectivo-dime-ante-las-elecciones-del-23-de-julio/>
- CONVIVES. Associació de persones compromeses amb la convivència positiva, la coeducació i els DDHH (2024). Jornades CONVIVES «Hacia el bienestar docente: análisis y propuestas» <https://convivesenlaescuela.blogspot.com/2024/06/jornadas-convives-2024-por-si-te-las.html>
- EDUCO (2023). Coordinador/a de Bienestar y Protección: balance del primer año. <https://educowebmedia.blob.core.windows.net/educowebmedia/educospain/media/docs/publicaciones/2023/informe-coordinador-de-byp-provisional.pdf>
- IES Cartima (Estación de Cártama, Málaga). Premi de la III Convocatoria #YoIncluyo d'Aula Desigual, 2024.
- Fernández Navas, M. «La inclusión en el ojo del huracán de la batalla cultural educativa». <https://reconocimientos.escuelasinclusivas.com/entrega-de-premios-de-la-iii-convocatoria-reconocimientos-nacionales-e-internacionales-de-habla-hispana-yoincluyo/>
- IES Diamantino García Acosta (2024). Historias de mi otre yo. Protocolos narrados sobre los riesgos que amenazan a la adolescencia (LOPIVI). <https://wakelet.com/wake/99u3e5o0vjhrj6CmAug7>
- Movimiento 4.7. (2024). Ser y saber. Perfil docente para el Desarrollo Sostenible y la Ciudadanía Global. <https://www.4punto7.org/publicacion-serysaber/>
- Pérez, M^a; Mavensol, E. IES Ítaca (Tomares, Sevilla). Plan de centro basado en la educación inclusiva. <https://mavensol.blogspot.com/>
- Programa TEI. Prevenció de l'assetjament escolar. <https://www.programatei.com/>
- SGTIE. Prácticas restaurativas (a diferents comunitats autònomes). <https://www.educacionfpydeportes.gob.es/mc/sgctie/convivencia-escolar/en-accion/practicas-restaurativas.html>
- UNICEF / Defensoría de la Infancia y la Adolescencia de Andalucía (2023). Jornada formativa sobre la coordinación de bienestar y protección. <https://www.youtube.com/live/GFOLawXBT1Y?si=MGy3E564IHM0acDJ>

Annexos

El glossari

Taula 1. Glossari: el centre que cuida

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Absentisme escolar	És la manca d'assistència de l'alumne al centre educatiu durant l'edat d'escolarització obligatòria. En un context d'alumnat amb problemàtiques específiques és un aspecte que complica l'escolaritat perquè és una resposta intencional que denota rebuig al sistema escolar. Per tant, ens podem trobar davant de dues possibles vessants: absentisme per voluntat del menor, o bé absentisme per negligència de la família. <i>Faltar a classe és quedar-se enrere en la vida.</i>	Absentisme escolar Programa Check and connect
Abús de poder	Situació en què l'autoritat o individu que té poder sobre altres persones a causa de la seva posició social, jeràrquica, de coneixement o riquesa, utilitza aquest poder per al benefici propi. També es coneix com a <i>abús d'autoritat</i>.	
Accessibilitat	Espai, situació, aprenentatge, al qual es pot accedir sense dificultat. És un aspecte que fa referència a les millores respecte a les dificultats físiques o psíquiques de les persones en un centre. <i>A la meva escola no hi ha rampa per entrar amb cadira de rodes.</i>	Accessibilitat universal - Plena inclusió
Actituds supremacistes	Actituds que defensen la preeminència d'un sector social sobre la resta, generalment per raons de racialització, sexe, origen o nacionalitat.	Activitats per abordar el racisme a l'escola. Unesco
Adaptació curricular	Modificacions o ajustaments que s'han de dur a terme en la programació didàctica per tal de respondre al conjunt de necessitats que presenta el nostre alumnat.	Canvis en la LOMLOE per a alumnat amb NEE
Aferrament	Víncle afectiu que es dona entre persones i proporciona seguretat.	John Bowlby. Teoria de l'aferrament. Teoria i tipus d'aferrament segons Bowlby, Ainsworth i Main
Altes capacitats	Són potencials cognitius que poden o no manifestar-se segons els estímuls que es reben de l'entorn.	Orientacions educatives. Alumnat amb altes capacitats

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Ambient escolar segur	Crear un ambient escolar segur i de suport on tot l'alumnat se senti valorat i respectat. Crear espais tranquils: espai de calma, espai de refugi, aules sense estímuls excessius... per cuidar tothom.	Com crear un ambient escolar segur
Apoderament	Concedir poder a un col·lectiu desfavorit perquè millori les seves condicions de vida. A més de donar i preparar per a un futur millor en autodeterminació, influència o coneixement per fer alguna cosa.	
Atenció individualitzada	L'atenció individualitzada es basa en el suport a alumnat concret; en l'adequació de l'ensenyament a un estudiant en particular; al diagnòstic i tractament de necessitats especials des d'una perspectiva terapèutica.	Individualitzar vs. personalitzar. José Blas García
Atenció personalitzada	L'atenció personalitzada fa referència a la idea de permetre als estudiants, entesos com a individus únics, amb les seves diferències i oportunitats, tenir experiències educatives i d'aprenentatge que s'ajustin a les seves necessitats i interessos individuals.	Estratègies d'educació personalitzada
Autoconcepte	Idees o característiques que formen la imatge mental de com som. <i>Soc una persona sociable. / Estic grassa.</i>	Què és l'autoconcepte?
Autoestima	Valoració positiva o negativa que es fa de l'autoconcepte. Abraça el que pensem i sentim sobre nosaltres mateixes. Com ens percebem i valorem. Depèn del que creiem que som, però també de com ens veiem i com jutgem les nostres actituds, habilitats i capacitats.	Autoestima: la importància del seu correcte desenvolupament. UNIR
Avaluació	L'avaluació és un procés que s'utilitza per determinar, de manera sistemàtica, el mèrit, el valor i el significat d'un treball o capacitat, ja sigui intel·lectual o físic. Es fa seguint unes normes. Conduïx a un judici de valor.	L'avaluació en la LOMLOE
Barreres de comunicació	Factors que dificulten la comunicació, deformant el missatge o obstaculitzant el procés a través del qual tenen lloc els processos comunicatius.	Les barreres en el procés de la comunicació

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Biblioteca escolar	A través dels llibres és possible explorar, emocionar-se i meravellar-se descobrint el món amb les seves històries. La biblioteca escolar pot esdevenir un espai tranquil, de cures, acollidor, de confiança, que creï ponts entre les persones i trenqui les barreres que impedeixen el desenvolupament d'una convivència positiva. <i>Crear grups reduïts de lectura com a espai de cura a través de l'escolta i el diàleg.</i>	Projecte de lectura en clau ETCG Llegir la paraula i el món
Assetjament escolar (bullying)	Forma específica de violència escolar entre iguals continuada, en la qual un o diversos agressors tenen sotmès un company o companya de classe. Es tracta d'una situació repetida, continuada, on hi ha intenció de danyar per part dels agressors i amb un fort desequilibri de poder. En el fons de cada manifestació, es troba la diferència vista i viscuda com una amenaça. Però el que és imprescindible de reconèixer i abordar és que, hi hagi o no assetjament «diagnosticat», la manera com els infants es relacionen a classe passa pel fet de viure la diversitat com una amenaça, i aquesta és la base, el potencial, perquè es produeixi una situació d'assetjament. <i>Són coses de crios. Són bromes. No se n'adona. És que té un quadre familiar particular. És que és un nen/nena amb poques habilitats. És que ell/ella s'ho busca...</i>	Assetjament escolar Guia pràctica per a l'abordatge de l'assetjament escolar Programa Aquí Prou Bullying El Buentrato, programa de prevenció de l'assetjament escolar, altres tipus de violència i dificultats de relació Servei del Telèfon de la infància (Infància respon) de la Federació de Municipis de Catalunya
Clima de aula	És aquell en què els estudiants perceben suport i solidaritat per part dels seus companys i professors, se senten respectats en les seves diferències i identificats amb el seu grup classe i la seva escola.	
Cogestió	Repartiment d'autoritat, responsabilitat i beneficis entre diferents actors que conformen una organització, ja siguin empreses, ONG, governs, per a la gestió de recursos, siguin aquests naturals, humans, econòmics, etc.	
Col·laboració	És el procés de dues o més persones o organitzacions que treballen juntes per completar una tasca o assolir una meta. La col·laboració és similar a la cooperació.	

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Companyonia	Harmonia i bona correspondència entre companys. Per exemple, l'amabilitat en el tracte cap als altres. El reconeixement i el respecte a la dignitat d'un altre ésser humà. L'alegria per experimentar el benestar de l'ajuda desinteressada als altres. I també la humilitat de rebre la col·laboració per part de les altres persones. <i>L'ambient de classe és més positiu quan hi ha companyonia.</i>	Així pots promoure la companyonia a l'escola. Educació 3.0
Compassió	Sentiment de pena, tendresa i identificació davant la tristesa o desgràcia d'algú. Inclou el desig d'ajudar i en això es diferencia de l'empatia. La veritable compassió no significa només sentir el dolor d'una altra persona, sinó estar motivat a eliminar-lo (Daniel Goleman, 1995).	Educació del caràcter: la compassió
Competència	La competència es pot definir com l'aptitud que té una persona, les capacitats, habilitats i destreses de què disposa per fer una activitat o complir un objectiu dins l'àmbit laboral, acadèmic o interpersonal. El concepte de <i>competència</i> fa referència, no a la simple adquisició d'aprenentatges, sinó a l'aplicació dels aprenentatges adquirits per resoldre situacions i problemes diaris.	La LOMLOE i el nou currículum: cap a una educació competencial
Complex	Característiques relacionades amb qüestions físiques o mentals que la persona s'aplica a si mateixa, que es deixa en mala posició en comparació amb les altres persones i que fan que se senti malament amb part de la seva identitat o de la seva manera de ser. <i>Quan era adolescent patia complex d'inferioritat.</i>	
Comunicació inclusiva	Comunicar amb inclusió o en igualtat és compartir informació amb precisió, respecte i empatia. És un tipus de comunicació que empodera i que està destinada a totes les persones.	Guia per a l'ús d'un llenguatge més inclusiu i igualitari

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Comunicació no violenta	Abreviada com a CNV, també anomenada <i>comunicació compassiva</i> o <i>comunicació col·laborativa</i>, és una forma d'actuar que té com a objectiu treballar els conflictes interpersonals de la millor manera possible. En l'àmbit corporatiu, és una estratègia que ajuda a millorar el lideratge, a més de promoure una bona convivència entre els membres de l'equip. Proposa la cura dels vincles humans. És un recurs molt eficient per impulsar la reconciliació en les relacions, transformant conflictes interpersonals, institucionals i socials en oportunitats de connexió.	Comunicació no violenta Comunicación NoViolenta (Marshall Rosenberg): busca que les persones es comuniquin entre si de manera efectiva i empàtica. Promou la necessitat d'expressar amb claredat les nostres necessitats i sentiments evitant un llenguatge que etiqueti, amenaci, culpi o jutgi els altres.
Comunicat d'incidència	Comunicat per faltes contràries a les normes de convivència del centre. Les sancions poden anar des de fer tasques educatives, reparació, canvis de grup de l'alumnat infractor o suspensió del dret fins a assistir a certes classes o al centre per un període de temps.	
Conducta agressiva	Una conducta agressiva genera temor i es basa en la falta de respecte cap a un mateix.	Conductes agressives: com detectar-les i gestionar-les a l'aula
Conducta assertiva	Capacitat d'expressar pensaments, emocions i desitjos d'una manera respectuosa, cap a un mateix i cap a altres persones. És una forma de comunicació en què acceptem el que som, escoltem els altres i ens expressem, sense inhibicions i sense coartar l'expressió del nostre interlocutor. <i>Comprenc perfectament el teu punt de vista, però no puc estar-hi d'acord perquè...</i>	5 exemples de frases assertives
Conducta disruptiva	Patrons de comportaments inapropiats que perjudiquen el bon funcionament de l' aula. <i>En Jan insulta els seus companys i és agressiu amb ells.</i>	Activitats per treballar conductes assertives a secundària
Conducta passiva	Acatar tot allò que ve d'altres persones, per temor al rebuig, a no ser acceptat o a no agradar. Incita a les faltes de respecte per part dels altres, ja que la mateixa persona s'infravalora.	
Conflicte	El conflicte pot ser positiu per a tot l'ecosistema escolar. Dissentir no equival a agredir, sinó a reclamar uns drets que es poden estar vulnerant o a fer veure la necessitat de canvis que ajudin a millorar els aprenentatges i les cures que hauria d'oferir l'escola.	Guia per a la resolució de conflictes a l'escola

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Conflicte de poder	Es presenta quan hi ha invasió d'un poder sobre un altre, o quan un dels poders impedeix a un altre l'exercici de les seves facultats. <i>No podem prendre decisions perquè qui mana és el professor.</i>	Els 10 tipus de conflictes més habituals i com resoldre'ls
Convivència	Coexistència física i pacífica entre individus o grups que han de compartir un espai. Relacionat amb la inclusió i la integració. Caldria promoure en el centre un clima de convivència i confiança en què totes les persones tinguin clara la seva funció i responsabilitat, i es respectin els drets i deures de cadascú dins d'un marc de tolerància i empatia.	Convivència escolar
Cooperació	Acte o procés de treball conjunt per assolir un propòsit comú o un benefici mutu.	
Coordinador o coordinadora de benestar	És la persona que exerceix un paper cabdal en la creació d'un ambient educatiu saludable i en el suport integral de l'alumnat. El seu treball va més enllà de l'ensenyament acadèmic i se centra en la cura de la salut mental, emocional i física de l'alumnat.	Coordinació, convivència i benestar de l'alumnat
Culpa	Imputació a algú d'una determinada acció com a conseqüència de la seva conducta. <i>Tu tens la culpa d'allò que ha succeït.</i>	
Discapacitat	Condicció del cos o la ment que fa més difícil que la persona faci certes activitats i interactuï amb el món que l'envolta.	
Disciplina	És un hàbit que cada persona genera d'acord amb el seu compromís i autocontrol i tenint en compte la seva personalitat. També es refereix a l'observança de les regles de conducta i funcionament intern establertes jeràrquicament per una organització per als seus membres.	Què és la disciplina positiva i com utilitzar-la a l'aula?
Discriminació	Negació o limitació de drets a persones i col·lectius a causa de les seves creences o les seves característiques: gènere, edat, racialització, origen, estatus socioeconòmic, orientació sexual, entre d'altres. <i>Les noves tecnologies discriminen la gent gran.</i>	Discriminació a l'escola: símptomes i consells

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Disseny universal per a l'aprenentatge	DUA (disseny universal per a l'aprenentatge) significa donar opcions de representació de la informació i expressió de les tasques disposant d'elements de motivació individual per a l'alumnat, detectant i eliminant les barreres a la presència, a la participació i l'aprenentatge. Es tracta d'adaptar la metodologia a l'alumnat i no a l'inrevés. La mirada DUA implica ajudar, guiar, cuidar tot l'alumnat en el seu projecte de vida, fer ajustaments i oferir suports respectant les necessitats de cadascú.	Recomanacions per elaborar materials educatius inclusius Recomanacions per crear recursos accessibles per a tothom
Diversitat afectivosexual	Fa referència a les múltiples formes de viure la sexualitat. Inclou tots els aspectes de l'atracció, el comportament, la identitat, l'expressió, l'orientació, les relacions i les relacions sexuals.	Diversitat sexual i de gènere a les aules
Diversitat funcional	Diferents tipus: auditiva, física, intel·lectual, visual, sordceguesa, psicosocial i múltiple.	Inclusió educativa d'alumnat amb diversitat funcional
Educació social inclusiva	És el concepte pel qual es reconeix el dret que tenen els infants, adolescents, joves i persones adultes a una educació de qualitat, que consideri i respecti les seves diferents capacitats i necessitats educatives, costums, ètnia, idioma, discapacitat...	Què és l'educació inclusiva i per què és important?
Emocions	Les emocions són reaccions psicofisiològiques que representen modes d'adaptació de l'individu quan percep un objecte, persona, lloc, succés o record important. Per a Daniel Goleman (1995), psicòleg, periodista, escriptor i divulgador científic, famós pel seu llibre <i>Intel·ligència emocional</i> , les emocions bàsiques són: por, tristesa, ira, felicitat, sorpresa i aversió. <i>Dissenyem propostes educatives que afavoreixin que l'alumnat pugui prendre consciència de les seves emocions i de les de les altres persones?</i>	Com reconèixer les nostres emocions
Empatia	És la capacitat personal de connectar respectuosament i de forma sincera amb els sentiments i emocions d'una altra persona i de comprendre els seus arguments i punts de vista. Perquè es pugui donar l'empatia, els límits del propi jo han de ser prou flexibles, sense que això signifiqui adoptar els sentiments de les altres persones com a propis. Des de la compassió: entendre les dificultats de les altres persones, sent sensible cap als sentiments dels altres. Des de l'altruisme: oferint ajuda emocional. Conducta prosocial: mostrant una preocupació més gran cap als problemes del nostre entorn.	Entrevista a Anna Carpena <i>Neuronas espejo empatia TED Vilayanur Ramachandran abantian</i>

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Escolta activa	Habilitat imprescindible basada en el respecte. Quan escoltem podem conèixer les nostres necessitats i les de qui ens està demanant un diàleg per resoldre algun conflicte. <i>Entenc que hakis tingut por. És molt trist allò pel que has hagut de passar.</i>	L'escolta activa: respecte, empatia i concentració a l'aula
Etiqueta	Qualificació estereotipada i simplificadora que fa generalitzacions sobre les persones i les menysté, fent una previsió negativa del seu comportament.	
Estratègies proactives	Reforçar les actituds positives abans que apareguin els comportaments negatius. «Proporció màgica de 5:1» d'interaccions positives i negatives. La teoria d'aquesta proporció afirma que, per cada crítica o queixa que emeti, el professor o professora ha d'intentar fer cinc elogis, mostres d'aprovació, comentaris positius o gestos no verbals.	La proporció màgica de les relacions que perduren
Exclusió	Rebuig, eliminació, expulsió, omissió, repudi, separació. Hi ha persones que pateixen problemes greus d'exclusió en diferents àrees com l'atenció mèdica, educativa o laboral.	Dades sobre exclusió educativa
Expectatives	Mantenir altes expectatives respecte a l'alumnat i creure en el seu potencial. Aconseguir que descobreixin que allò que els fa brillar els aproparà a l'èxit.	Què es pot fer perquè els docents millorin les expectatives respecte a tot l'alumnat?
Expulsió (de classe)	Mesura disciplinària que es pren quan un estudiant ha comès una falta greu o reiterada que afecta el bon funcionament del centre educatiu. Pot tenir conseqüències greus per a l'estudiant que poden afectar el seu present i el seu futur.	Com gestionar els efectes de l'expulsió de classe - PEREDA
Facilitadors de la comunicació	Són persones que ajuden un grup a entendre els objectius comuns i contribueixen a crear un pla per assolir-los sense prendre partit, utilitzant eines que permetin al grup assolir un consens en els desacords preexistents o que sorgeixen en el seu transcurs.	
Fracàs escolar	No acabar el cicle acadèmic obligatori d'un sistema educatiu. Diferent d'abandonament escolar.	Tipus de fracàs escolar
Frustració	Resposta emocional negativa de por davant les dificultats que experimentem quan tenim un desig, necessitat o impuls que no se satisfà.	Com ensenyar l'alumnat a gestionar la frustració a l'aula?
Gestió de conflictes	La gestió o maneig de conflictes és un procés en el qual s'aborda un desacord entre diverses parts amb el propòsit de minimitzar l'impacte negatiu del problema, alleujar la tensió entre les persones involucrades i assolir un acord satisfactori.	Gestió de conflictes: estratègies pràctiques de resolució

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Habilitats socials	Estratègies de conducta i capacitats per aplicar aquestes conductes que ens ajuden a resoldre una situació social de manera efectiva, és a dir, acceptable per al subjecte mateix i per al context social en què està.	Incorporar activitats i programes que fomentin el desenvolupament d'habilitats socials i emocionals en tot l'alumnat amb un enfocament de cures <i>Cuidem-nos! La vida al centre del centre</i>
Igualtat de gènere	Totes les persones tenen els mateixos drets amb independència de la seva identitat de gènere.	Igualtat de gènere a través de l'escola
Impulsivitat	Tret de personalitat caracteritzat per la reacció ràpida, inesperada i desmesurada davant de qualsevol situació.	Impulsivitat
Inaccessibilitat	Adjectiu que s'aplica a la persona o cosa a la qual no es pot accedir o arribar fàcilment.	
Incapacitat	Situació que impedeix exercir una feina: temporal, parcial, permanent total o absoluta, per gran invalidesa.	
Inclusió	La inclusió busca que tots els individus o grups socials puguin tenir les mateixes possibilitats i oportunitats per realitzar-se com a individus.	Diferència entre inclusió i integració
Indisciplina	Desobediència a unes regles establertes per una comunitat. <i>L'alumnat d'aquest grup és bastant indisciplinat.</i>	Què fer davant la indisciplina a les aules?
Individualisme	Tendència a obrar amb independència de les altres persones. <i>Si ets individualista et costarà formar part de l'equip.</i>	
Insult	Terme, expressió o acció que s'utilitza amb la intenció d'ofendre una persona o col·lectiu. Què constitueix o no un insult és difícil de determinar amb precisió, ja que es troba subjecte a convencionalismes socials i culturals. <i>Quan juguem al futbol ens insultem sovint.</i>	
Integració	Consulta la informació de plena inclusió a l'enllaç adjunt.	Diferència entre inclusió i integració

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Invisibilitat social	Implica no considerar l'existència de l'altra persona i tot el que es deriva d'aquest fet. És un procés de no reconeixement i indiferència envers algú. La invisibilitat social implica ser o sentir-se insignificant, no sobresortir, no ser pres en compte, no ser imprescindible, no figurar, no pertànyer. I, sobretot, no existir per a una altra persona.	
Maltractament	Tractar amb crueltat, duresa i desconsideració o no donar les cures que es necessiten.	Servei d'atenció telefònica enfront del maltractament i l'assetjament escolar
Marginació	Manca d'oportunitats i accés diferencial de la població al gaudi dels beneficis del desenvolupament social.	
Mediació	Incorporar la mediació com a eina en la gestió del conflicte. La persona mediadora intervé entre les parts amb l'objectiu de resoldre el conflicte. La mediació és un procés privat, voluntari, informal i no vinculant. <i>Disposem d'una comissió o equip de convivència o mediació format per professorat i alumnat per gestionar directament les situacions de conflicte que sorgeixin?</i>	Gestió i resolució positiva dels conflictes
Mesures addicionals	Són mesures i recursos d'atenció a les necessitats educatives que atenen l'alumnat que no respon adequadament a les mesures universals perquè té dificultats amb alguns aspectes del procés d'aprenentatge.	Què funciona en educació?
Mesures intensives	Són les mesures que atenen alumnes amb necessitats educatives especials que no responen adequadament a les mesures addicionals. Consisteixen en actuacions educatives extraordinàries, de freqüència regular i, normalment, sense límit temporal. Sovint es plantegen de forma individualitzada.	
Mesures universals	Tenen l'objectiu d'augmentar el rendiment acadèmic de tot l'alumnat.	Mesures i suports universals
Micromasclisme	«Una forma solapada de violència de gènere que inclou estratègies, gestos, actes de la vida quotidiana que són subtils, gairebé imperceptibles, però que es perpetuen i transmeten de generació en generació.» (Luis Bonino) <i>Jugues com una noia.</i>	Els micromasclismes
Modelatge conductual	Modelar i ensenyar comportaments socials positius mitjançant l'exemple i la instrucció explícita.	Modelatge conductual a l'aula

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Motivació	És un estat emocional que ens permet abordar o mantenir l'atenció en una activitat, i també mantenir l'energia per aconseguir un objectiu. És un aspecte de la persona relacionat amb la regulació emocional i la superació de la frustració o adversitats. Podem distingir entre motivació extrínseca i intrínseca. — Motivació extrínseca: influències externes, com recompenses o elogis. Ajuda a abordar problemes de comportament menors i a fomentar actituds positives. — Motivació intrínseca: per assolir objectius, determinant per a l'èxit. L'alumnat que està motivat intrínsecament aconsegueix millors resultats i és menys probable que tingui comportaments problemàtics.	Com mantenir la motivació a l'aula?
Necessitat	Necessitat és l'estat d'un ésser que es troba en manca d'un element, i la seva consecució resulta indispensable per viure en un estat de benestar ple. <i>Disposo de recursos, eines o estratègies que em permetin oferir una resposta ajustada a les diferents necessitats i estats emocionals de l'alumnat?</i>	
Necessitats educatives especials (NEE)	El decalatge que es produeix entre les capacitats de l'estudiant i les exigències del context. Aquest decalatge afecta substancialment el desenvolupament i l'aprenentatge.	
Necessitats específiques de suport educatiu (NESE)	S'identifiquen i s'avaluen considerant el funcionament de l'estudiant dins del seu context educatiu, independentment de la seva condició personal i social, amb l'objectiu de proporcionar-li els suports necessaris per afavorir-ne l'aprenentatge en condicions d'equitat.	Necessitats específiques de suport educatiu (NESE)
Neurodiversitat	Terme general per referir-se a trastorn de l'espectre autista principalment, però també comprèn la dislèxia, discalculia, dèficit atencional amb hiperactivitat o altres condicions que suposen processos cognitius i emocionals diferents a la norma.	
Participació	Acció i efecte de participar. Intervenció, actuació, implicació, coparticipació, condomini.	Participació infantil i adolescent als centres educatius
Patis inclusius	Patis escolars dissenyats per ser accessibles i acollidors per a tot l'alumnat amb independència de les seves habilitats o necessitats especials.	Diversos autors (2023). <i>Niñas y niños como formadores en derechos de la infancia. Nuestra caja de herramientas. (ImCitizen)</i> . Universitat de Barcelona.

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Perspectiva de gènere	Llenguatge inclusiu, evitant imatges sexistes. Llenguatge escrit inclusiu (per ex. <i>alumnat</i> , <i>docent</i> , <i>famílies</i>) (Llenguatge oral) Una mestra diu: «Ara els nens poden sortir al pati», i una nena diu: «I les nenes?».	Llenguatge inclusiu i cures per educar amb perspectiva de gènere
Pertinença	Caldria afavorir en els centres el sentit de pertinença i ajuts que permetin establir vincles entre tota la comunitat educativa a partir de relacions de confiança i de respecte mutu per facilitar l'educació integral de l'alumnat.	
Pla d'acció tutorial (PAT)	Conjunt ordenat d'accions sistemàtiques i prèviament planificades que té per finalitat guiar, orientar i acompanyar l'alumnat durant els seus estudis.	El pla d'acció tutorial
Pràctiques restauratives	Programes que ajuden a identificar i abordar problemes de conducta abans que s'intensifiquin. Crear espais segurs i de confiança per compartir, on donar veu, escoltar i reconèixer, empatitzar, compartir emocions i necessitats, identificar i reconèixer dany i afectació. Cercle de diàleg: la metodologia estrella que aporta l'enfocament restauratiu és el cercle. Kay Pranis ens recorda que els cercles són espais segurs (emocionalment) per compartir experiències, punts de vista, emocions, necessitats i prendre decisions, previ acord sobre com ens relacionarem i regularem dins del cercle.	Cercles restauratius: Enfocament restauratiu global Pràctiques restauratives per a la prevenció i gestió del conflicte en l'àmbit educatiu Kay Pranis (2009). <i>Manual para facilitadores de círculos</i>
Provenció	La provenció és proveir tota la comunitat educativa d'un conjunt d'habilitats, eines i estructures que facin front als conflictes abans que esclatin. Parteix dels valors de la cura, el respecte i l'empatia, tant envers altres persones com cap a una mateixa. Fomentar el pensament proactiu: treballar l'hàbit d'actuar, prevenir i avançar-se a les situacions.	L'escala de la provenció és una metodologia per cuidar les relacions, preparar-nos per transformar els conflictes de forma pacífica i construir una convivència positiva i potenciadora de les persones en espais educatius i comunitaris.
Projecte de convivència	El projecte de convivència és l'instrument on es reflecteixen les accions que el centre desenvolupa per capacitar tot l'alumnat i la resta de la comunitat educativa en la convivència i la gestió positiva dels conflictes.	El Pla de convivència escolar
Projecte educatiu de centre (PEC)	Document pedagògic en què s'explica detalladament tota la informació relativa a un centre escolar concret i que és elaborat i aprovat per la comunitat mateixa i el seu consell escolar. <i>Es recull en el PEC la importància de l'harmonia col·lectiva i individual, com també els diferents aspectes a tenir en compte per afavorir el procés d'aprenentatge del nostre alumnat?</i>	Què és el PEC?

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Reforç positiu	Reconèixer i recompensar el comportament positiu per fomentar la motivació i el compromís de l'alumnat.	
Resiliència	Capacitat per adaptar-se a situacions adverses amb resultats positius, incorporant el trauma i les dificultats viscudes, a més de saber transmetre l'experiència i ajudar altres persones.	Activitats per treballar la resiliència a l'aula
Resolució de conflictes basada en una cultura de pau i no-violència	Les solucions als conflictes han d'incloure mesures reparadores, materials i relacionals. Resolució positiva del conflicte, en què les dues parts hi surtin guanyant. Incorporar hàbits de convivència que, de manera espontània, facin estables els comportaments desitjats.	Educar en i per al conflicte
Respecte	Valoració, reconeixement o consideració que es té cap a algú o alguna cosa. És un concepte variable: segons la cultura o els valors morals, el que per a unes persones és respecte per a d'altres podria no ser-ho.	
Responsabilitat	La responsabilitat assenyala qui ha de respondre del compliment o incompliment d'aquesta obligació.	
Salut mental	La salut mental inclou el nostre benestar emocional, psicològic i social. Afecta la forma en què pensem, sentim i actuem quan enfrontem la vida. També ajuda a determinar com manegem l'estrès, ens relacionem amb les altres persones i prenem decisions.	Educant la consciència. El paper de l'educació per promoure el dret a la salut mental
Segregació	Separar i marginar una persona o un grup de persones per motius socials, polítics o culturals. Els grups de reforç i les aules d'acollida són segregadores. Aplicant la codocència s'evitaria separar l'alumnat. Dos docents a l'aula heterogènia atendran millor tot l'alumnat. Les segregacions disminueixen l'autoestima. L'alumnat ha de percebre, ha de sentir que el professorat hi confia, que confia que podrà aprendre. Seria convenient disminuir el nombre de professorat que entra a cada aula, sobretot a primer i segon de l'ESO. (Josep M. Girona, <i>Diari de l'Educació</i> , 22/3/2024).	
Seguretat	L'escola ha de ser un espai de felicitat que ofereixi seguretat física i emocional, de manera que tothom se senti escoltat, acompanyat, respectat i volgut. La seguretat és una necessitat.	
Sensibilització	Aconseguir que una persona s'adoni de la importància o el valor d'alguna cosa; també és dotar de sensibilitat o despertar sentiments.	
Síndrome	Conjunt de símptomes o afeccions que es presenten junts i suggereixen la presència de certa malaltia o una major probabilitat de patir la malaltia. Hi ha moltes síndromes, per exemple, síndrome de Down.	

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Situacions d'aprenentatge	Les situacions d'aprenentatge són experiències que parteixen d'un context i plantegen un repte a la persona que aprèn, a través d'un conjunt de situacions i activitats que impliquen el desplegament, per part de l'alumnat, d'actuacions associades a competències clau i competències específiques, i que contribueixen a la seva adquisició i desenvolupament. Poden incloure diferents recursos, com materials didàctics, tecnologia, visites a llocs d'interès o entrevistes, entre d'altres. L'ús d'una varietat de recursos enriqueix l'aprenentatge i el fa més estimulant.	Situacions d'aprenentatge
Suport (escolar)	Ajut individual proporcionat a l'alumnat que necessita complementar la formació rebuda en el centre educatiu.	
TDAH	El trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH) és una afecció crònica que afecta milions d'infants i sovint continua en l'edat adulta. El TDAH inclou una combinació de necessitats persistents, com ara dificultat per mantenir l'atenció, hiperactivitat i comportament impulsiu.	Trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat
TEA	El trastorn de l'espectre autista (TEA) és un tipus de trastorn del desenvolupament. Sovint apareix en els primers dos o tres anys de la vida. El TEA afecta l'habilitat del cervell per desenvolupar les habilitats socials i de comunicació normals.	Trastorn de l'espectre autista
Transfòbia	Discriminació motivada per la identitat o expressió de gènere de les persones transgènere o intersexuals.	La transfòbia als instituts
Transgènere	Persona que no se sent identificada amb el seu sexe anatòmic.	Persones trans a l'escola, què necessites saber?
Trauma	Xoc emocional que produeix un dany durador en l'inconscient.	
Tutoria entre iguals	La tutoria entre iguals és un mètode d'aprenentatge cooperatiu fonamentat en l'establiment de parelles d'estudiants amb un propòsit compartit: l'aprenentatge o millora d'alguna competència del currículum, que s'adquireix a través d'una interacció prèviament planejada.	La tutoria entre iguals

Concepte	Explicació i exemple d'ús	Informació/Recursos
Tutoria personalitzada i orientació personal	L'alumnat té la necessitat d'establir vincles relacionals amb persones que en tinguin cura. La tutoria personalitzada capacita per sentir-se una persona singular i amb vincles de pertinença. La relació tutorial es fonamenta en: la confiança, aconseguida mitjançant l'escolta activa; la mirada; la gestió relacional, amb el reconeixement i la identificació per part del tutor o tutora de cada estudiant del grup classe sense exclusió. <i>És possible organitzar l'escola perquè almenys un adult conegui cada estudiant, les seves fortaleces i interessos? Dedicar una hora setmanal d'escolta activa en un espai tranquil perquè el tutor o tutora atengui en grups de tres o quatre alumnes. Primària: abaixar la ràtio a 15-20 alumnes seria ideal. Així el tutor o tutora podria atendre correctament cadascú de manera personalitzada. Seria òptim que el tutor o tutora estigués present el màxim d'hores en el seu grup classe, fins i tot en format codocència. Secundària: seria òptim que tot professorat fos tutor de quinze adolescents. Tindria al seu càrrec la relació amb les famílies, l'orientació acadèmica, la resolució de conflictes, etc. que afectés els seus estudiants.</i>	Projecte Escolta'm: tutoria personalitzada, pla d'intervenció que estableix una vinculació educativa positiva entre tutor o tutora i estudiant Mètode Establir - Mantenir - Restaurar: es tracta de centrar-se en l'alumnat amb què és més difícil connectar, que pot ser que siguin els estudiants que més necessiten una relació positiva i constant. Es recomana dedicar-hi trenta minuts a la setmana com a màxim.
Vincle	Unió entre dues o més persones que sol portar associats components afectius. <i>Maneres de crear vincle: tenir cura del llenguatge quan ens dirigim a l'alumnat. Coherència entre allò que diem i el que fem. Els escoltem i els donem veu? Llenguatge clar i explícit: vocabulari adequat i que s'entengui. Acostar-se a l'estudiant i preguntar-li: «Ho has entès?», «Saps què cal fer?». Ajudar-lo a planificar.</i>	Com crear vincles afectius a l'escola?
Violència emocional	Abús mental o psicològic que pot donar-se en una multitud de formes, per exemple: atemorir, aterrar, amenaçar, explotar, rebutjar, aïllar, ignorar, insultar, humiliar o ridiculitzar.	Maltractament psicològic, com afecta els infants?
Violència passiva	Habilitat que tenen algunes persones per ocultar de forma encoberta l'agressivitat que fan servir per manipular altres persones sense que ho percebin els altres i sense confrontació.	
Vulnerabilitat	Incapacitat de resistència quan es presenta un fenomen amenaçant o incapacitat per refer-se després que hagi succeït un desastre. Ser vulnerable implica: fragilitat, una situació d'amenaça o possibilitat de patir dany. Segons la RAE implica debilitat, fragilitat, inseguretat, flaqueza.	Què és la vulnerabilitat?

Font: Elaboració pròpia

El decàleg

Principi 1	
Millorar i facilitar la comunicació entre les persones amb responsabilitat i determinació donarà com a resultat l'elaboració «conscient» i participativa del Pla de convivència del centre. Dimensions: Transformació i canvi de mirada, Clima de confiança, espais motivadors.	
Frase o situació	«M'enteneu?»
Preguntar i Qüestionar la situació	Per què fem recaure la responsabilitat d'entendre el missatge en les altres persones?
Reflexió Idea que dones	Responsabilitzar-nos dels nostres missatges i paraules.
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	Donar-nos l'oportunitat per explicar-nos millor i adaptar-nos a les altres persones.
Nou relat Canvi possible	«M'explico?»
Objectiu Aprenentatge	Reconfortar.
Sentiment Emocions implicades	Incomprensió, paciència.

Principi 2	
Garantir l'expressió de les idees i les opinions de cada agent de la comunitat educativa. Promoure que el llenguatge que utilitzem sigui inclusiu. Dimensions: — Possibilitat de recopilar totes les opinions. — Cada individu és atès i escoltat. — Les opinions de la minoria interessen. — Transformar els nostres hàbits, frases fetes, formes socials de comunicació que no sumen en positiu.	
Frase o situació	«Dissenteixo.»
Pregunta Qüestionar la situació	Per què hem d'utilitzar una paraula que porti a enfrontament?
Reflexió Idea que dones	Creus que tenir una altra idea sobre l'assumpte mereix l'enfrontament?
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	Donar oportunitat a les nostres idees per sumar a les dels altres.
Nou relat Canvi possible	«Respecte a això que dius, opino que...»
Objectiu Aprenentatge	Opinar sense censura. No crear enfrontament.
Sentiment Emocions implicades	Confiança.

Principi 3	
Permetre espais de participació activa i responsable, respectant l'escolta activa i generant un clima de diàleg i respecte envers les diferents opinions de tota la comunitat, també la del nostre alumnat. Dimensions: Totes les opinions importen, desprendre's dels judicis. Crear comunitat és sumar idees, és unir experiències.	
Frase o situació	«Aquest estudiant m'és insuportable, em supera...»
Pregunta Qüestionar la situació	Què és insuportable per a tu? Per què és insuportable?
Reflexió Idea que dones	Pregunta't per les expectatives que en tenies i revisa com actuaries davant d'aquesta situació.
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	Com resolc aquesta situació d'una manera eficaç, per modelatge, amb exemples concrets. Pots aïllar el comportament sense fer judicis ni contaminar en negatiu tota actuació d'aquella persona.
Nou relat, Canvi possible	«Tinc un repte nou amb el teu comportament. No m'agrada com t'estàs comportant amb mi.» «T'has esforçat molt en aquest treball. No t'has rendit amb aquests conceptes nous tan difícils.»
Objectiu Aprenentatge	Millorar la relació de convivència.
Sentiment i Emocions implicades	Cansament, cordialitat, compassió.

Principi 4	
Desterrar conscientment qualsevol forma de violència en les relacions dins dels claustres i en tota la comunitat: comparacions, humiliacions, menyspreus, amenaces velades o explícites, crits, insults, etc. Dimensions — Desenvolupament de l'autoconeixement, autoestima, autonomia personal per regular el propi comportament. — Entorn escolar respectuós, segur i protector també entre els docents. — Elaborar formes assertives de comunicació.	
Frase o situació	«Amb mi no s'atreveixen.»
Pregunta Qüestionar la situació	Pots fer una escolta activa i deixar d'emetre judicis?
Reflexió Idea que dones	Estàs desautoritzant i opinant sobre les altres persones.
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	Donar validesa a l'experiència d'un altre docent evitant comentaris que fereixin el seu ànim i autoestima.

Nou relat Canvi possible	«Explica'm amb deteniment què ha succeït.», «Entenc que hagi patit por.», «És molt trist que hagi hagut de passar per això.», «M'alegro que estiguis entusiasmat amb aquest projecte.»
Objectiu Aprenentatge	Inspirar confiança en l'altre, reconèixer-lo, respectar-lo, donar-li suport en moments difícils.
Sentiment Emocions implicades	Frustració, por.

Principi 5	
Desenvolupar la sensibilitat envers les necessitats de l'altre, basant-se en criteris de justícia ètica i moral. Dimensions — Un centre lliure d'etiquetes, inclusió. — Atendre els diferents estils educatius i cultures.	
Frase o situació	«Aquests <i>sudaques</i> , sempre igual...» «A aquesta noia no li servirà en sa vida aprendre una segona llengua; en la seva cultura no és necessari.»
Pregunta Qüestionar la situació	De debò creus que la procedència influeix en les possibilitats d'èxit i en la conducta?
Reflexió Idea que dones	Estàs donant una imatge de xenofòbia.
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	Estàs fent una discriminació de les persones i ho fas despectivament, estàs insultant.
Nou relat Canvi possible	«Els fets que estem valorant s'han produït per unes circumstàncies...»
Objectiu Aprenentatge	No generalitzar ni etiquetar la procedència de les persones.
Sentiment Emocions implicades	Xenofòbia, etiquetar, prejudicar.

Principi 6	
Afavorir espais que permetin un ambient agradable de treball i la conciliació. Atendre l'autocura de l'equip educatiu de forma sistemàtica. Dimensions — Entorn agradable i acollidor. — Atendre els temps de descans. — Aprendre a demanar ajut.	
Frase o situació	
Pregunta Qüestionar la situació	
Reflexió Idea que dones	
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	
Nou relat Canvi possible	
Objectiu Aprementatge	
Sentiment Emocions implicades	

Principi 7	
Respectar el protagonisme de l'alumnat en les seves vivències, expressió de les seves emocions, creació artística, joc i relacions entre iguals. Dimensions — Atendre les diferències evolutives i de capacitats. — Entendre les circumstàncies, diversitat familiar i estils educatius.	
Frase o situació	
Pregunta Qüestionar la situació	
Reflexió Idea que dones	
Explicació Com s'entenen les nostres paraules	
Nou relat Canvi possible	

Objectiu Aprenentatge	
Sentiment Emocions implicades	

Brúixola per a la inclusió

Respecte a la convivència, la inclusió i les cures en la vida del centre		Sí	No	Millorable	Observacions
1	El nostre centre educatiu és un espai segur, amable, que cobreix les necessitats afectives, físiques i socials de tota la comunitat educativa i, en especial, de l'alumnat.				
2	És un espai on sentir-se algú, on t'escolten, on es posa en valor el que sents, el que dius, on es posen els mitjans per aprendre.				
3	Hem aconseguit que l'escola sigui un espai de pertinença per a tots, en el qual puguem participar lliurement en igualtat.				
4	Es valora la diversitat i es considera un factor d'enriquiment i no un problema.				
5	Es promouen estratègies en el centre i l'aula que desenvolupin l'autonomia personal, l'autoestima, la generació d'expectatives positives en l'alumnat.				
6	S'assoleix un clima adequat de convivència i confiança respectant els drets i deures de cadascú dins d'un marc de tolerància i empatia per afavorir el benestar de les persones.				
7	Hi ha un ambient general en el qual tot l'alumnat es mostra sensibilitzat cap a la inclusió i les cures dels altres, actituds que mostren inquietud per facilitar que es normalitzi la diversitat en el dia a dia del centre.				
8	Es treballa a l'aula i el centre per un enfocament no sexista de les cures i el desenvolupament afectivoemotiu de les persones.				

Font: Elaboració pròpia

En la planificació i organització del centre		Sí	No	Millorable	Observacions
1	En el centre participen tots els membres de la comunitat educativa a l'hora d'elaborar gran part dels documents de centre (pla de convivència, pla d'acció tutorial, pla d'atenció a la diversitat, pla d'igualtat...).				
2	El PEC recull explícitament referències a estratègies d'inclusió i cura de l'alumnat (eliminació de barreres arquitectòniques, accessibilitat als processos d'ensenyament-aprenentatge, suports educatius inclusius...), i incorpora tant mesures adreçades al conjunt de l'alumnat com a necessitats més específiques.				
3	Al centre s'elaboren propostes educatives (plans i projectes transversals, celebracions...) que afavoreixen la inclusió de tot l'alumnat en les activitats del centre i aula.				
4	S'articulen diferents estratègies organitzatives (personal, comissions, moments i/o espais) per afavorir un acompanyament òptim a la diversitat de l'alumnat i cuidar-lo.				
5	El centre disposa de procediments per a la prevenció de necessitats que es puguin detectar per a una intervenció i seguiment de l'alumnat que assegurin una resposta educativa a temps.				
6	Hi ha prou flexibilitat organitzativa; s'aconsegueixen flexibilitzar horaris, espais i totes aquelles mesures que incideixin de manera positiva en la inclusió de tot l'alumnat.				
7	El professorat està ben coordinat per tal que l'alumnat, en la seva diversitat, disposi de l'atenció que necessita en totes les àrees de desenvolupament, acordant la forma d'atendre'l i duent a terme intervencions conjuntes.				
8	Es disposa d'uns indicadors generals compartits, que permeten avaluar el clima de convivència i les mesures adoptades per a la inclusió de l'alumnat en els processos d'ensenyament-aprenentatge.				
9	Planifiquem actuacions per fomentar la col·laboració i implicació de les famílies en la vida del centre (acollida, seguiment, reunions grupals, entrevistes individuals...).				
10	El centre està obert a projectes o actuacions d'organitzacions socials, administració educativa, municipals... que sensibilitzen i ofereixen recursos per a la inclusió i cura dels membres de la comunitat educativa.				
11	Impulsem formacions vinculades amb la inclusió, l'atenció a la diversitat i les cures, dirigides al claustre i a les famílies.				

Font: Elaboració pròpia

En els processos d'ensenyament i aprenentatge, metodologia, estratègies		Sí	No	Millorable	Observacions
1	Els processos d'ensenyament-aprenentatge es desenvolupen en un ambient distès, de confiança, respectuós, participatiu, atent...				
2	En els processos d'ensenyament-aprenentatge tenen cabuda temàtiques que sorgeixen ocasionalment en relació amb problemes o interessos personals o socials de l'alumnat, de forma programada o que s'abordin sobre la marxa perquè es considera necessari.				
3	Es detecten i se suprimeixen les barreres que impedeixen l'aprenentatge de tot l'alumnat: factors de motivació i compromís, diversitat de formes de representació, competències cognitives, mitjans alternatius d'acció física i varietat de formes d'expressió.				
4	S'inclouen diferents contextos culturals, lingüístics, de gènere... en la programació.				
5	A l'aula es personalitzen activitats i continguts segons les necessitats individuals de l'alumnat (nivell de competències, ritme d'aprenentatge, estils, avaluació ajustada...)				
6	Es proposen opcions i activitats variades perquè tots puguin aportar les seves potencialitats.				
7	Es fomenta la participació activa i interacció a través de metodologies inclusives: activitats pràctiques, projectes de treball, treball col·laboratiu, aprenentatge servei...				
8	Es disposa a l'aula d'estratègies i recursos suficients per atendre la diversitat de l'alumnat, especialment, els qui presenten necessitats específiques de suport educatiu.				
9	L'avaluació té caràcter inclusiu i ofereix suports que tinguin en compte circumstàncies personals de l'alumnat a l'hora d'expressar allò après (adaptació en el format, temps d'execució d'activitats, complexitat i concreció en la formulació d'enunciats...).				

Font: Elaboració pròpia